

Jaarrapportage 2008

WOT-04-002 Onderbouwend Onderzoek

werkdocumenten

wot
Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu

WAGENINGENUR

For quality of life

Jaarrapportage 2008

WOT-04-002

Onderbouwend Onderzoek

Werkdocument 133

Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu

Wageningen, februari 2009

De reeks 'Werkdocumenten' bevat tussenresultaten van het onderzoek van de uitvoerende instellingen voor de unit Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu (WOT Natuur & Milieu). De reeks is een intern communicatiemedium en wordt niet buiten de context van de WOT Natuur & Milieu verspreid. De inhoud van dit document is vooral bedoeld als referentiemateriaal voor collega-onderzoekers die onderzoek uitvoeren in opdracht van de WOT Natuur & Milieu. Zodra eindresultaten zijn bereikt, worden deze ook buiten deze reeks gepubliceerd.

Dit werkdocument is gemaakt conform het Kwaliteitshandboek van de WOT Natuur & Milieu en is goedgekeurd door Harm Houweling (deel)programmaleider WOT Natuur & Milieu.

WOT-werkdocument 133 is het resultaat van een onderzoeksopdracht van het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL), gefinancierd door het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV). Dit onderzoeksrapport draagt bij aan de kennis die verwerkt wordt in meer beleidsgerichte publicaties zoals Natuurbalans, Milieubalans en thematische verkenningen.

©2009 **Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu**

Postbus 47, 6700 AA Wageningen

Tel: (0317) 48 54 71; Fax: (0317) 41 90 00; e-mail: info.wnm@wur.nl

De reeks WOT-werkdocumenten is een uitgave van de unit Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu, onderdeel van Wageningen UR. Dit werkdocument is verkrijgbaar bij het secretariaat. **Het document is ook te downloaden via www.wotnatuurenmilieu.wur.nl.**

Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu, Postbus 47, 6700 AA Wageningen

Tel: (0317) 48 54 71; Fax: (0317) 41 90 00; e-mail: info.wnm@wur.nl; Internet: www.wotnatuurenmilieu.wur.nl

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden vervoelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. De uitgever aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen.

Woord vooraf

Sinds 1 januari 2005 worden de Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu uitgevoerd onder de voorwaarden die LNV en de stichting DLO eind 2004 zijn overeengekomen en die zijn vastgelegd in de Uitvoeringsovereenkomst WOT Natuur & Milieu. De jaarrapportage is toen ook opnieuw vormgegeven.

Per WOT-programma is een zelfstandig werkdocument samengesteld, dat bestaat uit drie delen: een samenvattende rapportage over het programma als geheel, een beschrijving van elk der afzonderlijke projecten en een Engelstalige beschrijving. De volgende werkdocumenten omvatten samen de jaarrapportage over 2008 van de WOT Natuur & Milieu:

Nr. 132: WOT-04-001 Koepel (Communicatie, Kwaliteit en Management)

Nr. 133: WOT-04-002 Onderbouwend Onderzoek

Nr. 134: WOT-04-003 Advisering Natuur & Milieu

Nr. 135: WOT-04-005 M-AVP

Nr. 136: WOT-04-006 Natuurplanbureaufunctie

Nr. 137: WOT-04-007 Milieuplanbureaufunctie

Dit werkdocument bevat de jaarresultaten van het WOT programma ***WOT-04-002 (Onderbouwend Onderzoek)***. De resultaten van deze projecten hebben hun weg gevonden in de diverse producten van het Planbureau voor de leefomgeving en in de werkdocumenten, rapporten en studies van de WOT Natuur & Milieu.

Daarnaast wordt in het Kennisbasis Thema Groene en Blauwe Ruimte (KB1) jaarlijks geïnvesteerd in kennisvernieuwing voor de WOT Natuur & Milieu. De rapportage hierover wordt opgesteld onder verantwoordelijkheid van de leiding van dit Kennisbasisthema.

Ter verantwoording van de besteding van de beschikbare middelen is voor elk project een beknopt verslag gemaakt. Deze verslagen zijn hier gebundeld. In elk verslag staan voor het desbetreffende project de administratieve gegevens en een beknopte inhoudelijke beschrijving van het doel en het behaalde resultaat.

Paul Hinssen

Inhoud

Woord vooraf	3
Thema-rapportage WOT-04-002	7
Project-rapportage WOT-04-002	11

Thema-rapportage WOT-04-002

Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu (WOT Natuur & Milieu)

Programma WOT-04-002: Onderbouwend Onderzoek

1. Naam+nr. cluster, naam clusterleider:
WOT-04,
Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu
P.J.W. Hinssen
2. Naam+ nr. thema:
WOT-04-002
Ondersteunend Onderzoek voor de Natuurplanbureaufunctie
3. Naam thema-coördinator (met Wageningen UR-onderdeel):
H. Houweling, WOt Natuur & Milieu
4. Contactperso(o)n(en) LNV (met LNV-directie)/overige betrokkenen (met organisatiennaam):
J. van Baalen (LNV-DN/DP)
K. Wieringa (PBL)
5. Deelnemende kennisinstellingen binnen en buiten Wageningen UR:
Alterra, LEI, IMARES
6. Doelgroepen(en):
primair PBL; secundair via programma WOT-04-006: Parlement, Kabinet, overige
Beleidsdirecties van LNV, VROM, V&W, EZ
7. De beleidsopgave(n) van LNV waaraan de onderzoeksresultaten een bijdrage leveren;

Het WOT-programma Ondersteunend Onderzoek (WOT-04-002) is gericht op ontwikkeling van kennis die wordt toegepast in de producten van het PBL via het programma Natuurplanbureaufunctie (WOT-04-006). De beleidsopgave voor dit programma is volgt verwoord; De natuurplanbureaufunctie is een wettelijk vastgelegd instrument ter ondersteuning van het natuurbeleid (Wet van 24 december 1997, houdende regelen ter instelling van de natuurplanbureaufunctie). Functies zijn signaleren van trends en problemen, evalueren van beleidsprestaties en prognoses over de mate waarin het beleid de doelen realiseert, alsmede het vertalen van trends in de samenleving en het ruimtegebruik in termen van kansen en bedreigingen voor natuur. Jaarlijks wordt een natuurbalans en vierjaarlijks een natuurverkenning uitgebracht. Opdrachtgever hiervoor is de bestuursraad van LNV. Incidenteel kan het PBL verkenningen of effectbeoordelingen voor derden uitvoeren, bijvoorbeeld voor politieke partijen of particuliere natuurorganisaties. Dit behoeft goedkeuring van de minister.

8. De kennisvragen die aan de beleidsopgave(n) gekoppeld zijn en die worden beantwoord met de uitkomsten van het onderzoek;

Het programma beantwoordt de ca. 40 kennisvragen van het PBL die geformuleerd zijn in thema 1 t/m 10 van het Werkprogramma 2008 van de unit Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu (WOT NM werkdocument 78). Deze kennisvragen hebben betrekking op vier kennisvelden i.e.; Biodiversiteit, Landschap, Bestuur en Samenleving en Economie context van Natuur en Landschap en zijn georganiseerd in de thema's:

- a. Landschapskwaliteit
- b. Kosten en baten van natuur
- c. Water
- d. Biodiversiteit
- e. Landbouw en natuur/biodiversiteit in EU
- f. Europees milieu- en natuurbeleid
- g. Beleving, welzijn en draagvlak; maatschappelijke waardering
- h. Implementatie van beleid
- i. Bestuurlijke organisatie
- j. Wetenschappelijke infrastructuur

9. De beoogde en daadwerkelijk in 2008 bereikte (tussen)resultaten;

Naar verwachting zullen alle in de vorige paragraaf bedoelde kennisvragen leiden tot een WOT-publicatie (WOT-werkdocument, -rapport, studie) en/of een tijdschriftartikel. In de rapportage per project zijn de volledige referenties opgenomen. Een aanzienlijk deel van de publicaties is echter nog in voorbereiding zoals vermeld in de hiervoor genoemde rapportage per project.

10. De gerealiseerde kennisoverdracht richting doelgroep en de benutting van ontwikkelde kennis door de doelgroep.

De primaire doelgroep wordt gevormd door de projectleiders en projectteamleden van de producten van het PBL (zoals de Natuurbalans, Natuurverkenning en Thematische Assessment). De onderzoeksvragen zijn het resultaat van een uitwerking van de vragen die zijn geformuleerd in de brief van het PBL dd 5 juni 2007 aan WUR/WOt. Kennisoverdracht wordt als aparte fase onderscheiden in de kenniscyclus van de WOT NM. Voor elk van de vier kennisvelden treedt een trekker/deelprogrammaleider op die de projecten inhoudelijk begeleidt en fungeert als aanspreekpunt voor het PBL.

De kennisoverdracht vindt plaats

- in het overleg op themaniveau tussen programmaleiders PBL en WUR/WOt.
- in de projecten; bij alle projecten is een contactpersoon van het MNP betrokken.
- d.m.v. de tastbare kennisproducten (WOT-werkdocumenten, -rapporten en –studies) die het resultaat zijn van de onderzoeksprojecten. De eindfase van de realisatie van kennisproducten wordt gecoördineerd en gefaciliteerd door WOT NM.
- d.m.v. directe interactie tussen de projectleiders in het programma en de projectleiders van de producten van het MNP. De WOT NM faciliteert deze directe interactie met een jaarlijkse kennismarkt bij het MNP in Bilthoven (3 april 2008) waarin de projectleiders de resultaten van het programma presenteren voor de projectleiders van de MNP-producten.

11. De samenwerking tussen de bij het thema betrokken DLO-instituten en andere instellingen/organisaties;

In het programma werken PBL en WUR intensief samen. PBL speelt een belangrijke rol bij de vraagarticulatie en de toepassing van de ontwikkelde kennis in de PBL-producten. WUR, i.h.b. ESG, SSG en IMARES, ontwikkelt de benodigde kennis. De kennisoverdracht van PBL naar WUR (de kennisbehoefte van de gebruikers van de PBL-producten) en van WUR naar PBL (het antwoord op de kennisvragen) worden expliciet gefaciliteerd en ondersteund.

Project-rapportage WOT-04-002

Overzicht projecten WOT-04-002

2006

Thema 2: Implementatie van beleid

Evaluatie SGB/ILG

5233944-01 (2006/2.2) 17

Thema 6: Ontwikkeling in de Landbouw

Potenties graasdierbedrijven voor deelname aan natuurbeheer

LEI 20652 (2006/6.4) 18

Thema 9: Kosten en baten van natuur

Modelontwikkeling Kosteneffectief Natuurbeleid

5233315-01 (2006/9.2) 19

Thema 10: Wetenschappelijke Infrastructuur

Informatienet Terreinbeheer onderdeel Staatsbosbeheer

LEI 20755 (2006/10.4) 20

2007

Thema 1: Bestuurlijke organisatie

Duurzaamheid in gebiedsgericht beleid

5233774-01 (2007/1.1) 21

Thema 2: Implementatie van beleid

Programmabeheer: Leren van ons omringende landen

LEI 20859 (2007/2.5) 22

Economische doorwerking ILG naar natuur en landschap

LEI 20872 (2007/2.6) 23

Thema 3: Landschapskwaliteit

Ontwikkelen met kwaliteit

5233549-01 (2007/3.3) 24

Thema 4: Natuur, welzijn en draagvlak

LOCALI

LEI 20829 (2007/4.2) 25

Samenhang maatsch. betrokkenheid en duurzaam cons.gedrag

LEI 20950 (2007/4.3) 26

Thema 5: Betekenis van EHS

Natuurwaarde 1990-2000

5233531-01 (2007-5.1) 27

Doelrealisatie EHS soortdata

5233511-01 (2007/5.2) 28

Overzicht graadmeters natuur t.b.v. beleid

5233532-01 (2007/5.3) 29

Thema 6: Ontwikkeling in de Landbouw

Landschappelijke effecten van veranderingen in de landbouw

LEI 20899 (2007/6.2) 30

Beheer veenweidegebieden

LEI 20945 / 5235697-01 (2007/6.3) 31

Analyse economische efficiëntie en ecologische effectiviteit van gebiedscontracten LEI 20930 (2007/6.4)	32
Thema 7: Waterbeleid	
Informatie-aanlevering zoute wateren t.b.v. Thema Water in Natuurbalans 2008 4396220101 (2007/7.1)	33
Thema 8: Internationale aspecten van het Natuurbeleid	
Benchmark externe beleidsomgeving natuur en landschap LEI 20834 (2007/8.1 en 2008/6.4)	34
Benchmark Implementatie Natura 2000 in EU-landen 5233865-01 (2007/8.2 en 2008/6.5)	35
Benchmark Landscape ambitions 5233538-01 (2007/8.3 en 2008/6.6)	36
Thema 9: Kosten en baten van natuur	
Modelontwikkeling kosteneffectiviteit LEI 31156 (2007/9.1)	37
Relatie Biodiversiteit in Kosteneffectiviteit LEI 31110 / 5233826-01 (2007/9.2 en 2008/2.3)	38
Optimal Timing LEI 20896 (2007/1.4 en 2007/9.5)	39
2008	
Thema 1: Landschapskwaliteit	
Remote sensing als monitoringinstrument 5235003-01 (2008/1.1)	40
Herfotografie van landschappen 5235022-01 (2008/1.2)	41
Actualisatie grondprijis- & eigendomskaart 5234990-01 (2008/1.3)	42
Betekenis ruimtelijke factoren voor vestigingsklimaat en toerisme 5234974-01 (2008/1.4)	43
Thema 2: Kosten en baten van natuur	
Kosteneffectiviteit EHS: Verkennen toepassingsmogelijkheden optimalisatiemodel biodiversiteit en effecten van milieuscenario's LEI 31330 / 5235375-01 (2008/2.1)	44
Kosteneffectiviteit biodiversiteit in het cultuurlandschap LEI 21072 / 3250115200 (2008/2.2)	45
Macro-economische ontwikkelingen en natuurbeleid; baten EHS LEI 21062 (2008/2.5)	46
Sociaal-economische gevolgen van milieu- en natuurbeleid: beleidsevaluatie en gebruik van methoden en modellen LEI 21098 (2008/2.6)	47
Thema 3: Water	
De Grondwatersituatie in natuurgebieden 5235050-01 (2008/3.1)	48

Voorstudie modelleninstrumentarium Mariene Biodiversiteit 4396220103 (2008/3.2)	49
P- en N-limitatie in zoete wateren 5235160-01 (2008/3.3)	50
Thema 4: Biodiversiteit	
Graadmeter EHS-doelrealisatie in provincies; ontwikkeling en toepassing 5235023-01 (2008/4.1)	51
Confrontatie natuurdoelen en milieudoelen 5235062-01 (2008/4.2)	52
Methoden luchtfoto monitoring areaal terrestrische natuurtypen 5235027-01 (2008/4.3)	53
Actuele en potentiële onmisbare sleutelplekken EHS 5235087-01 (2008/4.4)	54
Operationaliseren relatie ruimte- en milieucondities planten terrestrisch 5235024 (2008/4.5)	55
Thema 5: Landbouw en natuur/biodiversiteit in EU	
Gevolgen GLB voor natuur en landschap LEI 21035 (2008/5.1)	56
Regionalisering opties GLB LEI 21330 (2008/5.3)	57
Effectiviteit van gebiedscontracten LEI 21097 (2008/5.4)	58
Thema 6: Europees milieu- en natuurbeleid / Internationaal	
Vorbereiding rapportage van de CBD 2010-indicatoren voor water 5235177-01 en 5233526-01 (2008/6.1)	59
Natuurgericht milieubeleid in Europees perspectief: een verkenning 5235162-01 (2008/6.2)	60
Indicator voor Ecosysteem-goederen en -diensten 5235057-01 (2008/6.3)	61
Thema 7: Beleving, welzijn en draagvlak; maatschappelijke waardering	
Indicatoren mens - natuur en landschap: beleving en recreatief gebruik 5235101-01 (2008/7.1)	62
Indicatoren mens - natuur en landschap: betrokkenheid en draagvlak LEI 21039 en WU 2100845400 (2008/7.2)	63
De rol van groen in de kwaliteit van de leefomgeving 5235061-01 (2008/7.3)	64
Beleving landschapsveranderingen 5235350 (2008/7.4)	65
Thema 8: Implementatie van beleid / decentralisatie natuur en landschapsbeleid ILG	
Programma Beheer: leren van ons omliggende landen (vervolg 2008) LEI 21033 (2008/8.2)	66
Thema 9: Bestuurlijke organisatie	
In dit thema worden in 2008 geen projecten uitgevoerd	

Thema 10: Wetenschappelijke infrastructuur

Metamodellering Natuurplanner 2008 5235014-01 (2008/10.1)	67
Ontwikkeling Geo-database Kwaliteitsborging Natuur 5235059-01 (2008/10.2)	68
Ontwikkeling verbeterde landallocatiemodule voor IMAGE 5120393-01 (2008/10.3)	69
Validatie STONE op gegevens uit LMM/BIN 5235188-01 en LEI 31409 (2008/10.4)	70
Verkenning Module Natuurplanner 5235140-01 (2008/10.5)	71
ETC-LUSI 5233463-01 (2008/10.6)	73
Programmamanagement 5235165-01	74
Rapportage Onderbouwend Onderzoek 5232455-03	75
Afronding 2007-projecten 5235283-01	76

Evaluatie SGB/ILG

Programma WOT-04-002
Resultaten 2008 per project

Programmathema:	Onderbouwend Onderzoek
Projecttitel:	Evaluatie SGB/ILG (2007/2.3)
Projectnummer:	5233944-01 (2006/2.2)
BAS-code	WOT-04-002-013
Projectleider:	Marcel Pleijte/Jan Vreke
Uitvoerende instellingen:	Alterra
Doelgroep/probleemhebber:	Planbureau voor de Leefomgeving
Contactpersoon van de doelgroep:	Melchert Reudink en Guus Beugelink
Startdatum:	01-01-2007
Einddatum:	31-12-2008

Kennisbehoefte doelgroep:

Voor de te selecteren provincies is inzicht gevraagd in:

- Hoe de onderhandelingen tussen rijk en provincie over de prestatieafspraken zijn verlopen en in welke mate daarbij regionale actoren zijn betrokken;
- Hoe de onderhandelingen tussen provincie en regionale actoren over het te realiseren grondwaterpeil verlopen en wat dit betekent voor het nakomen van de nationale verplichtingen ten aanzien van verdroging (verdrogingsbestrijding).
- In hoeverre de beide processen zijn te karakteriseren als 'government' of governance

Doelstelling van het onderzoek:

De vraag zal worden beantwoord in hoeverre de totstandkoming van de afspraken tussen rijk en provincie in dit kader als 'government' of governance zijn te karakteriseren. Vervolgens wordt (ex-ante) onderzocht op welke wijze de provincie naar gebiedsgerichte partners heeft gestuurd of zal gaan sturen, om de afspraken te realiseren (meer 'government' of governance?).

Aanpak en tijdpad:

Op basis van interviews met betrokken nationale, provinciale en lokale/regionale actoren is voor drie provincie een beeld geschetst. In 2007 is dit gebeurd voor Drenthe en Noord-Holland, in 2008 voor Noord-Brabant, waarna de vereiste analyses zijn uitgevoerd op basis van de resultaten voor de drie provincies. De informatie over de drie provincies is voorts gebruikt om de ontwikkelde maatlat government – governance te toetsen.

Beoogde en bereikte resultaten en producten:

De beoogde resultaten zijn een WOT-rapport en twee achtergronddocumenten over respectievelijk de drie cases en de maatlat. De drie rapporten/documenten zijn in concept gereed.

Pleijte, M., J. Vreke, F. van den Bosch, A.L. Gerritsen, R.P. Kranendonk & P.H. Kersten.

Verdrogingsbestrijding in het ILG tijdperk. Tussen government en governance? WOT-rapport xx

Gerritsen A.L., R.P. Kranendonk, J. Vreke, F. Van den Bosch en M. Pleijte. Verdrogingsbestrijding in het ILG-tijdperk. Een verslag van casuonderzoek in de provincies Drenthe, Noord-Brabant en Noord-Holland.

WOT-werkdocument xx.

Vreke, J., A.L. Gerritsen, R.P. Kranendonk, M. Pleijte, P.H. Kersten & F. van den Bosch. Maatlat government - governance WOT-werkdocument xx.

Doorwerking resultaten naar doelgroepen:

In de drie geanalyseerde provincies is geconstateerd dat de realisatie van ILG-prestatieafspraken ten aanzien van verdrogingsbestrijding niet is gewaarborgd, ondanks het ILG-contract, de bestuursovereenkomst en het uitvoeringsplan, maar dat bestuurders van waterschappen, gemeenten en grondeigenaren (nog) steeds moeten worden overtuigd om uitvoering en uitwerking te geven aan het verdrogingsbeleid.

Potenties graasdierbedrijven voor deelname aan natuurbeheer

Programma WOT-04-002
Resultaten 2008 per project

Programmathema:	Onderbouwend Onderzoek
Projecttitel:	Potenties graasdierbedrijven voor deelname aan natuurbeheer
Projectnummer:	LEI 20652 (2006/6.4)
BAS-code	WOT-04-002-021
Projectleider:	Raymond Schrijver
Uitvoerende instellingen:	LEI
Doelgroep/probleemhebber:	Planbureau voor de Leefomgeving
Contactpersoon van de doelgroep:	Floor Brouwer
Startdatum:	01-01-2006
Einddatum:	31-12-2008

<p><i>Kennisbehoefte doelgroep:</i> Potenties bij landbouwbedrijven voor inpassing SAN en SN pakketten en voor het uitvoeren van beheer bij grote terreinbeherende organisaties.</p>
<p><i>Doelstelling van het onderzoek:</i> Inzicht in de haalbaarheid van de gestelde doelen</p>
<p><i>Aanpak en tijdpad:</i> Werkzaamheden in 2008 aangeven.</p>
<p><i>Beoogde en bereikte resultaten en producten:</i> Schrijver, R.A.M., D.P. Rudrum & T.J. de Koeijer, 2008. Economische inpasbaarheid van natuurbeheer bij graasdierbedrijven. Wageningen, Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu, WOT-rapport 80. 78 blz. 8 fig.; 23 tab.; 33 ref.; 1 bijl.</p>
<p><i>Doorwerking resultaten naar doelgroepen:</i> De theoretisch maximale economische inpasbaarheid van de huidige SAN- en SN pakketten is in principe voldoende om de taakstelling van in totaal ruim 140.000 ha agrarische en particulier natuurbeheer te kunnen verwezenlijken</p>

Modelontwikkeling Kosteneffectief Natuurbeleid

Programma WOT-04-002
Resultaten 2008 per project

Programmathema:	Onderbouwend Onderzoek
Projecttitel:	Modelontwikkeling Kosteneffectief Natuurbeleid
Projectnummer:	5233315-01 (2006/9.2)
BAS-code	WOT-04-002-026
Projectleider:	Rien Reijnen
Uitvoerende instellingen:	Alterra
Doelgroep/probleemhebber:	Planbureau voor de Leefomgeving
Contactpersoon van de doelgroep:	Floor Brouwer
Startdatum:	01-01-2006
Einddatum:	31-12-2008

Kennisbehoefte doelgroep:

Kennisvraag: welke gebieden moeten worden behouden voor een kosteneffectief natuurbeheer waarbij de effectiviteit gemeten wordt in het aantal beschermde soorten?

Onderzoeksvraag: welke modelstructuur is nodig om de soortenrijkdom te maximaliseren, rekening houdend met aspecten als soortensamenstelling, milieukwaliteit, ruimtelijke samenhang en natuurdoeltype

Doelstelling van het onderzoek:

Het eindresultaat bestaat uit een rekenmodel in GAMS dat binnen een bepaald geografisch gebied berekent welke natuurgebieden moeten worden behouden om bij een gegeven budget zoveel mogelijk soorten te beschermen.

Aanpak en tijdpad:

Afronding rapportage

Beoogde en bereikte resultaten en producten:

Groeneveld, R.A. & D.P. Rudrum, 2008. Habitat Allocation to Maximize Biodiversity, A technical description of the HAMBO model. WOT- werkdocument 116. Wageningen, WOT N&M.

Doorwerking resultaten naar doelgroepen:

Het project heeft de mogelijkheden voor de aanpak van de benodigde modelontwikkeling verkend en aan de hand van voorbeeldberekeningen geanalyseerd en daarmee inzicht verschaft voor het gewenste vervolg van de modelontwikkelingsaanpak.

Informatienet

Programma WOT-04-002
Resultaten 2008 per project

Programmathema:	Onderbouwend Onderzoek
Projecttitel:	Informatienet Terreinbeheer onderdeel Staatsbosbeheer
Projectnummer:	LEI 20755 (2006/10.4)
BAS-code	WOT-04-002-024
Projectleider:	Jan Luijt
Uitvoerende instellingen:	LEI
Doelgroep/probleemhebber:	LNV-Natuur / Planbureau voor de Leefomgeving
Contactpersoon van de doelgroep:	Dr. J. van Baalen / Drs. J. Wiertz
Startdatum:	01-01-2008
Einddatum:	31-12-2008

<i>Kennisbehoefte doelgroep:</i> Periodieke informatie over de kosten van het beheer van bos- en natuurterreinen in Nederland.
<i>Doelstelling van het onderzoek:</i> Toegang krijgen en analyseren van de administratie van SBB teneinde daaruit ten behoeve van het Informatienet terreinbeheer periodiek de relevante beheerskosten (en opbrengsten) te kunnen destilleren.
<i>Aanpak en tijdpad:</i> In 2008 zijn 5 districten van SBB ingevoerd in Artis. Ten behoeve daarvan is een Artis-abdicatie speciaal voor SBB gemaakt. Nu de blauwdruk klaar is kunnen in de 1 ^e 2,5 maanden van 2009 de overige districten van SBB vrij gemakkelijk worden ingevoerd. Tevens in 2008 een notitie opgesteld voor toerekening van de overhead van SBB aan de voor het Informatienet Terreinbeheer relevante eindproducten (kostendragers).
<i>Beoogde en bereikte resultaten en producten:</i> <ul style="list-style-type: none">• SBB-abdicatie in Artis;• Notitie: toerekening van de overhead van SBB aan de voor het Informatienet Terreinbeheer relevante eindproducten (kostendragers);• Invoer 5 districten SBB in Artis.
<i>Doorwerking resultaten naar doelgroepen:</i> Half maart 2009 wordt het resultaat van de ingevoerde SBB-cijfers (alle districten) aan de BC getoond en besproken.

Duurzaamheid in gebiedsgericht beleid

Programma WOT-04-002

Resultaten 2008 per project

Programmathema:	Onderbouwend Onderzoek
Projecttitel:	Duurzaamheid in gebiedsgericht beleid
Projectnummer:	5233774-01 (2007/1.1)
BAS-code	WOT-04-002-031
Projectleider:	Froukje Boonstra
Uitvoerende instellingen:	Alterra
Doelgroep/probleemhebber:	Planbureau voor de Leefomgeving
Contactpersoon van de doelgroep:	Melchert Reudink
Startdatum:	01-01-2007
Einddatum:	31-12-2008

Kennisbehoefte doelgroep:

De doelstelling in het project werd uitgewerkt in drie onderzoeksvragen:

1. Welke structurele politiek-maatschappelijke ontwikkelingen zijn mogelijk van invloed op regionale beleidsarrangementen rond gebiedsgerichte beleidsinitiatieven op het snijvlak van ruimte en water?
2. Hoe verloopt de besluitvorming en hoe vindt verankering plaats in twee van de genoemde regionale beleidsarrangementen onder invloed van relevante structurele politiek-maatschappelijke ontwikkelingen?
3. Wat zijn daarbij cruciale beslismomenten, hoe krijgt in de tussenliggende beleidsronden duurzaamheid betekenis en hoe kunnen we deze betekenisverlening verklaren uit de dimensies van het regionale beleidsarrangement?

Doelstelling van het onderzoek:

Het PBL wil met haar producten en adviezen rond het thema duurzaamheid beter aansluiten op de beleidspraktijk. Het PBL heeft echter weinig zicht op hoe duurzaamheid betekenis krijgt in concrete beleidsprocessen. Ook wordt een spanningsveld verondersteld tussen multi-actor onderhandelingsprocessen op lokaal en regionaal niveau en het behoud van collectieve kwaliteiten zoals klimaat, ruimte en natuur (PBL, 2006). Vraag is daarom welke visie betrokken beleidsmakers en stakeholders hebben op duurzaamheidsissues, welke aspecten van duurzaamheid komen in het onderhandelingspel bovendien en hoe worden ze gerealiseerd? Tenslotte vraagt het PBL zich af hoe beleidsontwikkelingen en –regels op hogere niveaus de invulling van duurzaamheid op regionaal niveau beïnvloeden.

Aanpak en tijdpad:

In 2008 is de laatste hand gelegd aan het rapport en is de externe review verwerkt.

Beoogde en bereikte resultaten en producten:

Padt, F.J.G., F.G. Boonstra & M.A. Reudink (2008) De betekenis van duurzaamheid in gebiedsgericht beleid, WOT-rapport 88, Wageningen, WOT N&M

Doorwerking resultaten naar doelgroepen:

Het onderzoek is uitgevoerd voor het Planbureau voor de Leefomgeving. De resultaten dragen bij aan de kennis die wordt toegepast in de beleidsgerichte publicaties van het PBL zoals de Natuurbalans, thematische verkenningen en quick scans.

Programmabeheer; Leren van ons omringende landen

Programma WOT-04-002

Resultaten 2008 per project

Programmathema:	Onderbouwend Onderzoek
Projecttitel:	Programmabeheer: Leren van ons omringende landen
Projectnummer:	LEI 20859 (2007/2.5)
BAS-code	WOT-04-002-041
Projectleider:	Marie-José Smits
Uitvoerende instellingen:	LEI
Doelgroep/probleemhebber:	Planbureau voor de Leefomgeving
Contactpersoon van de doelgroep:	Rijk van Oostenbrugge
Startdatum:	01-01-2007
Einddatum:	31-12-2008

Kennisbehoefte doelgroep:

De vraag is wat wij kunnen leren van ons omliggende landen als het gaat om het bereiken van de doelstellingen zoals geformuleerd binnen Programma Beheer. Daarbij ligt de nadruk op de rol die het centraal dan wel decentraal gezag daarbij spelen, en de afstemming tussen centraal en decentraal gezag.

Doelstelling van het onderzoek:

Doel van het project is om te bestuderen hoe regelingen vergelijkbaar met Programma Beheer in ons omliggende landen zijn georganiseerd.

Aanpak en tijdpad:

Project is afgerond. Rapport is uitgebracht.

Beoogde en bereikte resultaten en producten:

Smits, M.J., M.J. Bogaardt, D. Eaton, P. Roza & T. Selnes.. Tussen de bomen het geld zien. Programma Beheer en vergelijkbare regelingen in het buitenland (een quick-scan), WOt-werkdocument 84, WOT N&M, Wageningen

Doorwerking resultaten naar doelgroepen:

Onderzoek heeft een vervolg gekregen, waarbij gekeken is naar Nederland, Engeland en Denemarken. Er is overigens een evaluatieformulier ingevuld door Rijk van Oostenbrugge. Zijn algemene oordeel over het project is: zeer tevreden.

Economische doorwerking ILG naar natuur en landschap

Programma WOT-04-002
Resultaten 2008 per project

Programmathema:	Onderbouwend Onderzoek
Projecttitel:	Economische doorwerking ILG naar natuur en landschap
Projectnummer:	LEI 20872 (2007/2.6)
BAS-code	WOT-04-002-042
Projectleider:	Roel Jongeneel
Uitvoerende instellingen:	LEI
Doelgroep/probleemhebber:	Planbureau voor de Leefomgeving
Contactpersoon van de doelgroep:	Rijk van Oostenbrugge
Startdatum:	01-01-2007
Einddatum:	31-12-2008

Kennisbehoefte doelgroep:

Inzicht in de financiële stromen en de institutioneel-bestuurlijke aspecten van het ILG

Doelstelling van het onderzoek:

Het vaststellen van de economische doorwerking ILG naar natuur en landschap in de provincies. Daarbij zal in het bijzonder aandacht worden besteed aan: (1) de typering van institutionele organisatie en de daaraan verbonden economisch-organisatorische aspecten; (2) de voorzieningen die zijn getroffen om contractfalen te beperken; (3) het functioneren van de institutionele organisatie van het ILG het in de praktijk; (4) de bereikte of te verwachten resultaten. Bij dat laatste wordt (voor zover mogelijk) ook aandacht besteed aan de doelmatigheid van de ingezette middelen

Aanpak en tijdpad:

Afronding onderzoek en rapportage

Beoogde en bereikte resultaten en producten:

Slangen, L.H.G., N.B.P. Polman, R.A. Jongeneel (2008) Natuur en landschap van rijk naar provincie; delegatie door Investeringsbudget Landelijk Gebied (ILG). WOtrapport 67, WOT N&M, Wageningen

Doorwerking resultaten naar doelgroepen:

De bestuursovereenkomsten in het kader van het ILG hebben het karakter van een gedetailleerd contract. De provincies achten de doelstellingen haalbaar. Vertrouwen (trust, social capital) tussen provincie, rijk en gebiedspartners blijkt cruciale factor voor welslagen gebiedsgericht beleid.

Ontwikkelen met kwaliteit

Programma WOT-04-002

Resultaten 2008 per project

Programmathema:	Onderbouwend Onderzoek
Projecttitel:	Ontwikkelen met kwaliteit
Projectnummer:	5233549-01 (2007/3.3)
BAS-code	WOT-04-002-046
Projectleider:	Jeroen Kruit
Uitvoerende instellingen:	Alterra
Doelgroep/probleemhebber:	Planbureau voor de Leefomgeving
Contactpersoon van de doelgroep:	Rienk Kuiper
Startdatum:	01-01-2007
Einddatum:	31-12-2008

Kennisbehoefte doelgroep:

De generieke beleidsstrategie LOK, geïntroduceerd in de Nota Ruimte (2004), kenmerkt zich door een concentratie op procesdoelen, met de nadruk op de rolverdeling tussen overheden. Over landschapskwaliteit wil het Rijk geen dwingend standpunt meer hebben. Alles is erop gericht provincies, gemeenten, waterschappen en particulieren te verleiden of uit te dagen een mening te vormen over wat landschapskwaliteit is en hier naar te handelen bij het initiëren van ruimtelijke ontwikkelingen.

In 2006 is in opdracht van het PBL een evaluatiemethodiek voor de beleidsstrategie Ontwikkelen met Kwaliteit (Gerritsen, Kruit en Kuindersma, 2005) uitgewerkt. De voorgestelde evaluatiecriteria gericht op procesaspecten (concrete evalueerbare landschapsdoelen ontbreken immers) maken het wel mogelijk het Rijk te confronteren met de vaststelling dat provincies en gemeenten al of niet aandacht geven aan landschapskwaliteit, maar niet of het eindresultaat een positieve of negatieve bijdrage levert aan het landschap.

Doelstelling van het onderzoek:

Het project Ontwikkelen met kwaliteit, indicatoren voor culturele vernieuwing en architectonische kwaliteit is gericht op het verkennen van de mogelijkheden om de kwaliteit van ruimtelijke ontwikkelingen te beoordelen. Het onderzoek levert idealiter een indicator, of set van indicatoren op die het beoordelen van architectonische kwaliteit en culturele vernieuwing van ruimtelijke ontwikkelingen mogelijk maakt.

Aanpak en tijdpad:

In 2008 is in 4 dagen (doorschuif 2007) de rapportage afgerond.

Beoogde en bereikte resultaten en producten:

Kruit, J., M. Brinkhuijzen & H. van Blerck, 2008. *Ontwikkelen met kwaliteit, Indicatoren voor culturele vernieuwing en architectonische vormgeving*. WOT-werkdocument 117, WOT N&M, Wageningen

Doorwerking resultaten naar doelgroepen:

Het onderzoek heeft geen vastomlijnde definities, criteria, indicatoren en maatstaven voor het beoordelen van architectonische vormgeving en culturele vernieuwing opgeleverd. Er is vastgesteld dat het 'verhaal' over waar je op toetst altijd (situatie)specifiek is. Toch concluderen we dat het wel mogelijk is om op een wetenschappelijk verantwoorde manier tot een beoordeling te komen. De reeds bestaande Landschapskwaliteitsteam-toets biedt handvatten om zonder vaste criteria op een betrouwbare, geldige en verifieerbare wijze uitspraken te doen over een ontwikkeling.

LOCALI

Programma WOT-04-002
Resultaten 2008 per project

Programmathema:	Onderbouwend Onderzoek
Projecttitel:	LOCALI
Projectnummer:	LEI 20829 (2007/4.2)
BAS-code	WOT-04-002-048
Projectleider:	Greet Overbeek
Uitvoerende instellingen:	LEI
Doelgroep/probleemhebber:	Planbureau voor de Leefomgeving
Contactpersoon van de doelgroep:	Theo Aalbers en Petra van Egmond
Startdatum:	01-03-2007
Einddatum:	31-03-2008

Kennisbehoefte doelgroep:

Veel burgers verrichten inspanningen voor het behoud en verbetering van landschappelijke kwaliteiten. Over het lokale landschapsbeheer door burgers is weinig bekend. Het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) heeft het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) gevraagd de succesfactoren voor lokaal landschapsbeheer te analyseren.

Doelstelling van het onderzoek:

Doel van dit onderzoek is om de achtergrond van de bijdragen van burgers aan het landschap in het buitengebied van hun gemeente te analyseren aan de hand van de volgende vier onderzoeksvragen:

1. Hoe kunnen de bijdragen van burgers aan landschap en de bepalende factoren hiervoor worden gedefinieerd?
2. Hoe kunnen hiervoor relevante voorzieningen en overheidsinstrumenten worden gedefinieerd?
3. Wat is de achtergrond van de bijdrage van burgers aan het buitengebied in hun gemeente?
4. Welke kansen zijn er om via voorzieningen en overheidsinstrumenten de lokale bijdrage van burgers aan landschap te vergroten?

Aanpak en tijdpad:

Afronden en publicatie van onderzoek

Beoogde en bereikte resultaten en producten:

Overbeek, M.M.M., B.N. Somers & J. Vader (2008). Landschap en burgerparticipatie, WOT-rapport 65, WOT N&M, Wageningen

2 Artikelen in Landwerk en het tijdschrift Landschap zonder bijdrage van WOT.

Overbeek, M.M.M. & J. Vader (2009) Juffrouw Ooievaar en Ed & Willem Bever: hoe een verschillende betrokkenheid bij landschap burgers tot een bijdrage inspireert, WOT-studie xx, Wageningen, WOT N&M

Doorwerking resultaten naar doelgroepen:

Een bijdrage aan natuur en landschap kan zowel vanuit een probleembesef als vanuit passie voor een activiteit gebeuren. LNV heeft deze en andere bijdragen gebruikt voor de Agenda Landschap (in: tekst en bijlage).

Samenhang maatsch. Betrokkenheid en duurzaam cons.gedrag

Programma WOT-04-002
Resultaten 2008 per project

Programmathema:	Onderbouwend Onderzoek
Projecttitel:	Samenhang maatsch. betrokkenheid en duurzaam cons.gedrag
Projectnummer:	LEI 20950 (2007/4.3)
BAS-code	WOT-04-002-049
Projectleider:	Erik de Bakker
Uitvoerende instellingen:	LEI
Doelgroep/probleemhebber:	Planbureau voor de Leefomgeving
Contactpersoon van de doelgroep:	Karin Sollart
Startdatum:	01-01-2007
Einddatum:	31-12-2008

Kennisbehoefte doelgroep:

Bij het PBL bestaat de behoefte aan informatie over de maatschappelijke context van duurzame consumptie en de aangrijpingspunten die er in dit verband voor een overheid bestaan om duurzame consumptie te bevorderen.

Doelstelling van het onderzoek:

Een 'state of the art' en een evaluatie van twee actuele onderzoekstrajecten die aangrijpingspunten bieden voor de bevordering van duurzame consumptie.

Aanpak en tijdpad:

In begin van 2008 zijn de conceptstukken verder afgerond en is er een eindrapport van gemaakt. Het rapport is gereviewed en in mei gepubliceerd.

Beoogde en bereikte resultaten en producten:

Bakker, H.C.M., J.C. Dagevos & G. Spaargaren (2008). Duurzaam consumeren; Maatschappelijke context en mogelijkheden voor beleid, WOt-rapport 71, WOT N&M, Wageningen

Doorwerking resultaten naar doelgroepen:

Vergelijking van de onderzoekstrajecten laat zien dat deze sterke en zwakke punten hebben die goeddeels met elkaar contrasteren maar dat er ook mogelijke aansluitingspunten zijn. De uitdaging moet worden aangegaan deze twee onderzoeksbenaderingen te combineren, zodat een rijker geheel van beleidsondersteunende kennis worden gerealiseerd.

Natuurwaarde 1990-2000

Programma WOT-04-002
Resultaten 2008 per project

Programmathema:	Onderbouwend Onderzoek
Projecttitel:	Natuurwaarde 1990-2000
Projectnummer:	5233531-01 (2007-5.1)
BAS-code	WOT-04-002-052
Projectleider:	Rien Reijnen
Uitvoerende instellingen:	Alterra
Doelgroep/probleemhebber:	Planbureau voor de Leefomgeving
Contactpersoon van de doelgroep:	Jaap Wiertz
Startdatum:	01-01-2007
Einddatum:	31-12-2008

<i>Kennisbehoefte doelgroep:</i> Het bepalen van indexen van plantensoorten met Symbiosys
<i>Doelstelling van het onderzoek:</i> De graadmeter Natuurwaarde is gericht op nationale en algemene EHS-biodiversiteitsdoelen. Indexen zijn beschikbaar van de periode 2000 t/m 2003. Door het ontbreken van meetgegevens van planten was het niet mogelijk indexen van de periode voor 2000 te bepalen. Het doel van dit project is de meetreeks uit te breiden voor de periode 1990-2000
<i>Aanpak en tijdpad:</i> Afronding analyses en rapportage.
<i>Beoogde en bereikte resultaten en producten:</i> M.J.S.M. Reijnen, A. van Hinsberg, M. van Esbroek, B.de Knegt, R. Pouwels & J. Wiertz, 2009. Natuurwaarde 2.0: graadmeter voor nationale beleidsdoelen. WOT-rapport xx, Wageningen WOT N&M.
<i>Doorwerking resultaten naar doelgroepen:</i> De uitbreiding van de meetperiode verhoogt de bruikbaarheid van de graadmeter Natuurwaarde voor signalering en beleidsevaluaties in PBL-producten als de Natuurbalans.

Doelrealisatie EHS soortdata

Programma WOT-04-002
Resultaten 2008 per project

Programmathema:	Onderbouwend Onderzoek
Projecttitel:	Doelrealisatie EHS soortdata
Projectnummer:	5233511-01 (2007/5.2)
BAS-code	WOT-04-002-053
Projectleider:	Rogier Pouwels
Uitvoerende instellingen:	Alterra
Doelgroep/probleemhebber:	Planbureau voor de Leefomgeving
Contactpersoon van de doelgroep:	Arjen van Hinsberg
Startdatum:	01-01-2007
Einddatum:	31-12-2008

Kennisbehoefte doelgroep:

De ruimtelijke resolutie van verspreidingsgegevens sluit veelal niet aan bij het ruimtelijk patroon van de natuurdoeltypen. Daarom worden neerschalingstechnieken gebruikt om de soorten ruimtelijk te koppelen aan natuurdoeltypen. Hierdoor ontstaat enige onzekerheid in het vaststellen van de mate van doelbereiking. Terreinbeheerders en mogelijk ook PGO's hebben ook beschikking over verspreidingsgegevens met een hoge resolutie. Nagegaan moet worden in hoeverre deze gegevens bruikbaar zijn voor een validatie van de neergeschaalde verspreidingskaarten.

Doelstelling van het onderzoek:

Het onderzoek zal bijdrage aan een validatie van de gegevens die gebruikt worden de Graadmeter Natuurkwaliteit EHS die opgenomen is voor de monitoring van het Meerjarenplan Agenda Vitaal Platteland (LNV) en de Monitor Nota Ruimte (VROM).

Aanpak en tijdpad:

Afronden rapportage condities fauna
Adviezen van SOVON en Vlinderstichting mbt validatie actuele verspreidingskaarten.

Beoogde en bereikte resultaten en producten:

Pouwels, M.J.S.M. Rien Reijnen, M.F. Wallis de Vries, A. van Kleunen, H. Kuipers & J.G.M. van der Gref, (2009) Water-, milieu- en ruimtecondities fauna: implementatie in LARCH. WOT-rapport xx, Wageningen, WOT N&M.

Adviezen van SOVON en Vlinderstichting mbt validatie actuele verspreidingskaarten.

Doorwerking resultaten naar doelgroepen:

Verkrijgen status A voor graadmeter Natuurkwaliteit EHS die opgenomen is voor de monitoring van het Meerjarenplan Agenda Vitaal Platteland (LNV) en de Monitor Nota Ruimte (VROM).

De adviezen zijn opgenomen in projectplan 'Kwaliteitsborging graadmeters' voor 2010.

Overzicht graadmeters natuur t.b.v. beleid

Programma WOT-04-002
Resultaten 2008 per project

Programmathema:	Onderbouwend Onderzoek
Projecttitel:	Overzicht graadmeters natuur t.b.v. beleid
Projectnummer:	5233532-01 (2007/5.3)
BAS-code	WOT-04-002-054
Projectleider:	Rien Reijnen
Uitvoerende instellingen:	Alterra
Doelgroep/probleemhebber:	Planbureau voor de Leefomgeving
Contactpersoon van de doelgroep:	Arjen van Hinsberg
Startdatum:	01-01-2007
Einddatum:	31-12-2008

Kennisbehoefte doelgroep:

De graadmeters voor natuur van het PBL zijn afgelopen jaren ontwikkeld om een beter, meer geobjectiveerd en gekwantificeerd beeld te geven van de veranderingen in natuurwaarde. De graadmeter Natuurwaarde is gericht op nationale en algemene EHS-biodiversiteitsdoelen. Daarnaast zijn twee nieuwe samenhangende indicatoren (graadmeters) ontwikkeld waarmee de doelen/taakstellingen wat betreft natuur, milieu en ruimte in de EHS zijn te monitoren. In verband met verdere toepassing vragen inzicht in de samenhang tussen de graadmeters en de kwaliteitsborging aandacht.

Doelstelling van het onderzoek:

1. Afronden rapportage graadmeter Natuurwaarde en aanzet tot een samenhangend beeld van de natuurgraadmeters
2. Kwaliteitsborging neergeschaalde natuurdoeltypenkaart en berekening ruimtecondities

Aanpak en tijdpad:

Afronding rapportages.

Beoogde en bereikte resultaten en producten:

M.J.S.M. Reijnen, A. van Hinsberg, M. van Esbroek, B. de Knecht, R. Pouwels & J. Wiertz, 2009. Natuurwaarde 2.0: graadmeter voor nationale beleidsdoelen. WOT-rapport xx, Wageningen, WOT N&M.
 J. Clement, A. van Hinsberg, H. Kuipers, M.J.S.M. Reijnen & I. Woltjer, 2009. Neerschaling Natuurdoelenkaart 2003, Status A. WOT-werkdocument xx, Wageningen, WOT N&M
 M.J.S.M. Reijnen, A. van Hinsberg, H. Kuipers & R. Pouwels, 2009. Ruimte, water- en milieucondities EHS voor duurzaam behoud biodiversiteit. WOT-rapport xx, Wageningen, WOT N&M.

Doorwerking resultaten naar doelgroepen:

De ontwikkelde natuurgraadmeters zijn belangrijk voor PBL-producten als Natuurbalansen en Natuurverkenningen en worden al regelmatig toegepast.

Landschappelijke effecten van veranderingen in de landbouw

Programma WOT-04-002

Resultaten 2008 per project

Programmathema:	Onderbouwend Onderzoek
Projecttitel:	Landschappelijke effecten van veranderingen in de landbouw
Projectnummer:	LEI 20899 (2007/6.2)
BAS-code	WOT-04-002-058
Projectleider:	René Verburg
Uitvoerende instellingen:	LEI
Doelgroep/probleemhebber:	Planbureau voor de Leefomgeving
Contactpersoon van de doelgroep:	Henk Westhoek en Rijk van Oostenbrugge
Startdatum:	01-01-2007
Einddatum:	31-12-2008

Kennisbehoefte doelgroep:

Kennisvraag: Nationale landschappen en ontwikkelingen in de landbouw

Onderzoeksvragen:

- Inzicht in het belang van de landbouw voor het in standhouden van de kernkwaliteiten in de Nationale Landschappen.
- Wat zijn de belangrijkste factoren waar de landbouw in de Nationale Landschappen mee te maken kan krijgen?
- Wat zijn mogelijke beleidsopties?

Doelstelling van het onderzoek:

Inzicht verkrijgen in de rol van landbouw voor nationale landschappen

Inzicht verkrijgen in de ontwikkelingen die van invloed zijn op het functioneren van de landbouw

Aanpak en tijdpad:

In 2007 is de data analyse ten behoeve van het project uitgevoerd. In 2008 is een regressieanalyse uitgevoerd waarbij de effecten van schaalvergroting en intensivering op kernkwaliteiten is onderzocht. In 2008 is daarnaast de rapportage afgerond en het rapport opgeleverd.

Beoogde en bereikte resultaten en producten:

Verburg, R.W., H. Leneman, K.H.M. van Bommel, J. van Dijk, Helpt boeren de Nationale Landschappen? Een empirische analyse van de landbouw en haar effecten op kernkwaliteiten, WOT-rapport 83, Wageningen WOT N&M.

Doorwerking resultaten naar doelgroepen:

Bij schaalvergroting is de landbouw komen kernkwaliteiten in Nationale Landschappen verder onder druk te staan, schaalvergroting kan de kernkwaliteit openheid wel versterken.

Beheer veenweide gebieden

Programma WOT-04-002
Resultaten 2008 per project

Programmathema:	Onderbouwend Onderzoek
Projecttitel:	Beheer veenweidegebieden
Projectnummer:	LEI 20945 / 5235697-01 (2007/6.3)
BAS-code	WOT-04-002-059
Projectleider:	Raymond Schrijver / Albert Corporaal
Uitvoerende instellingen:	LEI / Alterra
Doelgroep/probleemhebber:	Planbureau voor de Leefomgeving
Contactpersoon van de doelgroep:	Gert Jan van den Born
Startdatum:	01-01-2007
Einddatum:	1-3-2009

<i>Kennisbehoefte doelgroep:</i>
<i>Doelstelling van het onderzoek:</i> Het doel van deze studie is inzicht te verschaffen in het effect van uitgestippelde strategieën voor het behoud van het veenweidegebied op de benodigde maatschappelijke budgetten. Het project heeft een sterk verkennend karakter en communicatie over de oplossingsrichtingen naar betrokken actoren is daarbij belangrijk. Hiermee wordt een bijdrage geleverd aan het maatschappelijke debat over de toekomst van het veenweidegebied in Nederland.
<i>Aanpak en tijdpad:</i> In 2008 is gewerkt aan de bijdrage voor WOt-studie no. 8
<i>Beoogde en bereikte resultaten en producten:</i> Schrijver, R.A.M. A Corporaal en A.H.F. Stortelder, 2008. Landbouw op een hoog peil: omhoog boeren in laag Nederland. In: F.M. Brouwer & G.H.P. Dirx (red.), 2008. Natuur en landschap in het landelijk gebied: kennis voor beleid. Wageningen, Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu, WOt-studie 8. Het onderzoek zal in 2009 worden afgesloten met een workshop en een verslag daarover.
<i>Doorwerking resultaten naar doelgroepen:</i> Het onderzoek is uitgevoerd voor het Planbureau voor de Leefomgeving. De resultaten dragen bij aan de kennis die wordt toegepast in de beleidsgerichte publicaties van het PBL zoals de Natuurbalans, thematische verkenningen en quick scans.

Analyse economische efficiëntie en ecologische effectiviteits van gebiedscontracten

Programma WOT-04-002
Resultaten 2008 per project

Programmathema:	Onderbouwend Onderzoek
Projecttitel:	Analyse economische efficiëntie en ecologische effectiviteits van gebiedscontracten
Projectnummer:	LEI 20930 (2007/6.4)
BAS-code	WOT-04-002-060
Projectleider:	Roel Jongeneel
Uitvoerende instellingen:	LEI
Doelgroep/probleemhebber:	Planbureau voor de Leefomgeving
Contactpersoon van de doelgroep:	Henk Westhoek en Rijk van Oostenbrugge
Startdatum:	01-01-2007
Einddatum:	31-12-2008

Kennisbehoefte doelgroep:

Analytisch inzicht in het functioneren van gebiedscontracten. Inzicht in de praktijk van het functioneren van gebiedscontracten.

Doelstelling van het onderzoek:

Het project verkent zowel analytisch als kwantitatief de economische en ecologische effectiviteit van gebiedsgerichte contracten. In de analyse wordt een onderbouwde afweging gemaakt tussen collectieve gebiedsgerichte contracten (meerdere partijen) en met individuele partijen.

Aanpak en tijdpad:

Afronding rapportage

Beoogde en bereikte resultaten en producten:

Slangen, L.H.G., R.A. Jongeneel, N.B.P. Polman, J.A. Guldemond, E.M. Hees en E.A.P. van Well (2008). Economische en ecologische effectiviteit van gebiedscontracten, WOT-rapport 84, WOT N&M, Wageningen

Doorwerking resultaten naar doelgroepen:

Collectieve contracten hebben voordelen boven individuele contracten. Dit geldt sterker bij weidevogelbeheer dan voor botanisch beheer. Er zijn argumenten waarom ze zowel op economische als de ecologische doelmatigheid beter (kunnen) scoren (locatiespecifieke sturing, reputatie-effect). Agrarische natuurverenigingen zijn een bewezen nuttige intermediair voor collectieve contracten.

Informatie-aanlevering zoute water t.b.v. Thema Water in NB 2008

Programma WOT-04-002
Resultaten 2008 per project

Programmathema:	Onderbouwend Onderzoek
Projecttitel:	Informatie-aanlevering zoute wateren t.b.v. Thema Water in Natuurbalans 2008
Projectnummer:	4396220101 (2007/7.1)
BAS-code	WOT-04-002-061
Projectleider:	Erik Meesters
Uitvoerende instellingen:	IMARES
Doelgroep/probleemhebber:	Planbureau voor de Leefomgeving
Contactpersoon van de doelgroep:	Arjen van Hinsberg
Startdatum:	01-01-2007
Einddatum:	31-12-2008

Kennisbehoefte doelgroep:

1. Invulling van de Natuurwaardegraadmeter voor zoute wateren
2. Trends van beleidsrelevante indicatoren 1990-nu.
3. (Potentieel) belang van beschermde gebieden voor soorten.
4. Literatuurstudie naar visserij en visserijbeleid en de ecologische effecten van de visserij.

Doelstelling van het onderzoek:

Een duidelijk overzicht van de mariene biodiversiteit, bezien vanuit een integrale ecosysteembenadering en met speciale aandacht voor de visserij als belangrijke, het ecosysteem beïnvloedende gebruiksfunctie.

Aanpak en tijdpad:

Het project is bijna afgerond met de oplevering van een aantal rapporten die een overzicht en analyse geven van trends in aantallen kustvogels, zeezoogdieren, vissen en schelpdieren over de laatste 15-20 jaren in de Nederlandse zoute wateren (Aarts et al., Meesters & Ter Hofstede). Ook is gekeken naar de natuurkwaliteit op dit moment. Verder zijn twee visievormende studies uitgevoerd. Densen en Van Overzee geven een overzicht van de visserij en het visserijbeheer over de laatste 50 jaar. Lindeboom et al. onderzoeken hoe om te gaan met instandhoudingsdoelen voor de nieuwe te beschermen gebieden op de Noordzee.

Beoogde en bereikte resultaten en producten:

Aarts, B.G.W., L. van den Bremer, E.A.J. van Winden, T.K.G. Zoetebier (2008). Trendinformatie en referentiewaarden voor Nederlandse kustvogels, WOt-rapport 79, WOT N&M, Wageningen.

Densen, L.T., M.J. van Overzee (2008). Vijftig jaar visserij en beheer op de Noordzee, WOt-rapport 81, WOT N&M, Wageningen

Lindeboom, H.J., R. Witbaard, O.G. Bos & H.W.G. Meesters (2008). Gebiedsbescherming Noordzee, habitattypen, instandhoudingsdoelen en beheermaatregelen, WOt-werkdocument 114. WOT N&M, Wageningen

Meesters, H.W.G., R. ter Hofstede (2009). De toestand van de zoute natuur in Nederland. Vissen, benthos en zeezoogdieren, WOt-werkdocument xx, Wageningen, WOT N&M.

Doorwerking resultaten naar doelgroepen:

Benchmark externe beleidsomgeving natuur en landschap

Programma WOT-04-002
Resultaten 2008 per project

Programmathema:	Onderbouwend Onderzoek
Projecttitel:	Benchmark externe beleidsomgeving natuur en landschap
Projectnummer:	LEI 20834 (2007/8.1 en 2008/6.4)
BAS-code	WOT-04-002-064
Projectleider:	Marie-José Smits
Uitvoerende instellingen:	LEI
Doelgroep/probleemhebber:	Planbureau voor de Leefomgeving
Contactpersoon van de doelgroep:	Jos Notenboom
Startdatum:	01-01-2007
Einddatum:	31-12-2008

<p><i>Kennisbehoefte doelgroep:</i> Overzicht van de beschikbare kennis in de ons omliggende landen wat betreft de invloed van EU beleid op natuur en landschap. Wat is in de ons omliggende landen bekend over de effecten van bijv. de Nitraatrichtlijn, de overgang naar bedrijfstoelagen en de landbouwmilieumaatregelen op natuur en landschap? Welke publicaties zijn beschikbaar voor welke onderwerpen, en wat zijn de conclusies van die publicaties? In welke context zijn de publicaties tot stand gekomen?</p>
<p><i>Doelstelling van het onderzoek:</i> Wetenschappelijke vergelijking tussen lidstaten naar de doorwerking van het EU beleid (Nitraatrichtlijn, GLB) en de effecten ervan op natuur en landschap. Met name nagaan wat in Nederland, Engeland, Vlaanderen en Noordrijn Westfalen bekend is over de effecten van de Nitraatrichtlijn, de overgang naar bedrijfstoelagen en de landbouwmilieumaatregelen op natuur en landschap.</p>
<p><i>Aanpak en tijdpad:</i> Afronding onderzoek en rapportage.</p>
<p><i>Beoogde en bereikte resultaten en producten:</i> M.J.W. Smits, M.J. Bogaardt, 2008, Kennis over de effecten van EU-beleid op natuur en landschap, WOT-werkdocument 112.</p>
<p><i>Doorwerking resultaten naar doelgroepen:</i> Samenvatting: Onderzoek naar landbouwmilieumaatregelen heeft in Engeland een meer divers karakter dan in Nederland, meer disciplinair en meer verschillende methoden worden toegepast; onderzoek naar de Nitraatrichtlijn blijkt in alle landen gericht te zijn op de directe gevolgen wat betreft het nakomen van de richtlijn, en niet op de gevolgen voor natuur en milieu; wat betreft onderzoek naar de bedrijfstoelagen wordt veel gebruik gemaakt van economische modellen, er zijn nog geen empirische cijfers beschikbaar.</p>

Benchmark Implementatie NATura 2000 in EU-landen

Programma WOT-04-002
Resultaten 2008 per project

Programmathema:	Onderbouwend Onderzoek
Projecttitel:	Benchmark Implementatie Natura 2000 in EU-landen
Projectnummer:	5233865-01 (2007/8.2 en 2008/6.5)
BAS-code	WOT-04-002-065
Projectleider:	Irene Bouwma
Uitvoerende instellingen:	Alterra
Doelgroep/probleemhebber:	Planbureau voor de Leefomgeving
Contactpersoon van de doelgroep:	Mark van Veen
Startdatum:	01-01-2007
Einddatum:	31-12-2008

Kennisbehoefte doelgroep:

De algemene kennisvraag die ten grondslag ligt aan het onderzoek is hoe men de implementatie van de Vogel en Habitat richtlijn in verschillende landen vorm heeft gegeven, met name met betrekking tot het beheer en de monitoring van de N2000 gebieden, en wat is de relatie tussen het proces van implementatie en het huidige draagvlak voor het N2000 gebieden beleid?

Doelstelling van het onderzoek:

Alle landen in de Europese Unie zijn bezig met de implementatie van de Vogel- en Habitatrichtlijn. De meeste landen hebben de gebieden geselecteerd. In 2007 zal de eerste rapportage aan de Europese Commissie plaatsvinden over de staat van instandhouding van soorten en habitats. De landen zijn nu in de fase dat zij het beheer en de monitoring moeten gaan regelen. Doel van het project is, om een middels een landen vergelijkende studie in België, Duitsland en Engeland inzicht te krijgen hoe het beheer en het monitoren van de N2000 gebieden is geregeld of geregeld zal worden en wat de relatie is tussen het proces van implementatie en het huidige draagvlak voor het N2000 gebieden beleid. Welke lessen kunnen hieruit getrokken worden voor de verdere implementatie van het N2000-beleid en voor ander (Europees) milieu en natuurbesluit en welke daarvan zijn toepasbaar voor Nederland?

Aanpak en tijdspad:

De werkzaamheden in 2008 bestonden uit:

- landenbezoeken voor het afnemen van interviews
- rapportage mbt SvZ in de landen
- eindrapportage
- Werkoverleg

Overleg opdrachtgever

Beoogde en bereikte resultaten en producten:

Bouwma I.M., D. A. Kamphorst, R. Beunen, R. van Apeldoorn, 2009. Natura 2000 Benchmark
A comparative analysis of the discussion on Natura 2000 management issues. WOT-rapport xx, Wageningen, WOT N&M

Presentatie gehouden bij DR-Regionale zaken Oost

Doorwerking resultaten naar doelgroepen:

Het onderzoek is uitgevoerd voor het Planbureau voor de Leefomgeving. De resultaten dragen bij aan de kennis die wordt toegepast in de beleidsgerichte publicaties van het PBL zoals de Natuurbalans, thematische verkenningen en quick scans.

Benchmark Landscape ambitions

Programma WOT-04-002
Resultaten 2008 per project

Programmathema:	Onderbouwend Onderzoek
Projecttitel:	Benchmark Landscape ambitions
Projectnummer:	5233538-01 (2007/8.3 en 2008/6.6)
BAS-code	WOT-04-002-066
Projectleider:	Dirk Wascher
Uitvoerende instellingen:	Alterra
Doelgroep/probleemhebber:	Planbureau voor de Leefomgeving
Contactpersoon van de doelgroep:	Jos Notenboom
Startdatum:	01-01-2007
Einddatum:	31-12-2008

<p><i>Kennisbehoefte doelgroep:</i> Kennis is nodig over het landschapsbeleid in de omliggende landen en over de uitvoering van dit beleid.</p>
<p><i>Doelstelling van het onderzoek:</i> In de ons omliggende landen bestaat een grote diversiteit aan landschapsambities en aan instrumenten om die ambities te realiseren. Daardoor is het moeilijk om de effectiviteit van het Nederlandse landschapsbeleid af te meten aan het beleid elders. Doel van het project is om de landschapsambities in Noordrijn-Westfalen (D), Vlaanderen (B) en Engeland (UK) en de effecten daarvan te vergelijken met die in Nederland.</p>
<p><i>Aanpak en tijdspad:</i> Januari 2008: overdracht van trekkerschap van Bas Pedrolì aan Dirk Wascher. Op deze moment was het document nog niet afgerond: er miste structuur, conclusies en transparantie; ook was het materiaal te lang en die verhaal nog niet helder. Tot maart volgde dus een periode van herschrijving; een belangrijk onderdeel van deze proces was het opnemen en verzamelen van additionele informatie over Landscape Character Assessment. Op 18 maart was er een overeenkomst met coördinatoren met het resultaat bepaalde aspecten nog toe te passen, scherper te maken (concrete aanbevelingen aan beleidsmedewerkers/LNV). Het volgde dus tot juni een periode van afronding in uitwisseling met coördinatoren en betrokkenen onderzoekers.</p>
<p><i>Beoogde en bereikte resultaten en producten:</i> Bereikte resultaten: 1. Final English draft : Benchmarking of Landscape Policy in North-West Europe (Wascher, Pedrolì & Schröder, 2008) <i>Manuscript for Landscape and Urban Planning. DRAFT 15/05/2008</i> 2. Nederlandse versie: Benchmark van landschapsbeleid (Wascher, Pedrolì & Schröder, 2008) <i>Nederlandse samenvatting voor WOT publicatie</i> 3. Publicatie: Landschapsbeleid in Noordwest-Europa (Wascher, Pedrolì & Schröder, 2008) in: Brouwer, F.M. en Dirx, G.H.P. 2008. Natuur en landschap in het landelijk gebied: kennis voor beleid. WOT-studie 8 Wageningen, WOT N&M, pp 13-18.</p> <p>Beoogte resultaten: Publicatie in <i>Landscape and Urban Planning</i> in 2009. In voorbereiding.</p>
<p><i>Doorwerking resultaten naar doelgroepen:</i> Naast de geconstateerde verschillen zijn er ook overeenkomsten in landschapsproblemen (cultuurlandschappen onder stedelijke druk) en overeenkomsten in planningscultuur tussen deze landen en regio's. Vanuit een gemeenschappelijke probleemstelling (zoals een duurzame ontwikkeling in levende landschappen) zouden de landen kunnen leren van elkaars ervaringen. Wij zijn nu bezig met een volgodracht (!) voor Engeland om Nederlandse en Duitse landschap beleid voor Natural England in kaart te brengen.</p>

Modelontwikkeling kosteneffectiviteit

Programma WOT-04-002
Resultaten 2008 per project

Programmathema:	Onderbouwend Onderzoek
Projecttitel:	Modelontwikkeling kosteneffectiviteit
Projectnummer:	LEI 31156 (2007/9.1)
BAS-code	WOT-04-002-068
Projectleider:	Katrin Oltmer
Uitvoerende instellingen:	LEI
Doelgroep/probleemhebber:	Planbureau voor de Leefomgeving
Contactpersoon van de doelgroep:	Petra van Egmond
Startdatum:	01-01-2007
Einddatum:	31-12-2008

Kennisbehoefte doelgroep:

Hoe kan een ecologisch netwerk het meest kosteneffectief worden ingericht dat een maximaal aantal doelsoorten wordt behouden?

Doelstelling van het onderzoek:

Opbouwend op het model HAMBO uit 2006 (project 20742 "Modelontwikkeling kosteneffectiviteit") wordt in dit onderzoek het model SERES (SElection of REserve Sites) ontwikkeld. SERES berekent hoe de EHS moet worden ingericht om een gegeven aantal doelsoorten tegen minimale kosten te behouden of om binnen een gegeven budget het aantal behouden doelsoorten te maximaliseren. SERES houdt hierbij rekening met het natuurdoeltype van de betreffende gebieden, de doelsoorten die met deze natuurdoeltypen worden geassocieerd, de ruimtelijke ligging van de gebieden en de ruimtelijke eisen die de soorten stellen. SERES zal zodanig worden ontwikkeld om voldoende hoeveelheden data te kunnen verwerken voor het analyseren van de hele EHS, en om te voldoen aan de gangbare modelprotocollen van het LEI (kwaliteitsbeheer van het model).

Aanpak en tijdpad:

Ontwikkeling en realisatie SERES (Selection of Reserve Sites)

Beoogde en bereikte resultaten en producten:

Model SERES

D. Rudrum en G. Kruseman (2009) Beschrijving SERES, WOT-rapport xx, Wageningen, WOT N&M

Doorwerking resultaten naar doelgroepen:

Het model wordt toegepast voor de Natuurverkenning 2010.

Relatie Biodiversiteit in Kosteneffectiviteit

Programma WOT-04-002
Resultaten 2008 per project

Programmathema:	Onderbouwend Onderzoek
Projecttitel:	Relatie Biodiversiteit in Kosteneffectiviteit
Projectnummer:	LEI 31110 / 5233826-01 (2007/9.2 en 2008/2.3)
BAS-code	WOT-04-002-069
Projectleider:	Katrin Oltmer / Rien Reijnen
Uitvoerende instellingen:	LEI / Alterra
Doelgroep/probleemhebber:	Planbureau voor de Leefomgeving
Contactpersoon van de doelgroep:	Petra van Egmond
Startdatum:	01-01-2007
Einddatum:	31-12-2008

Kennisbehoefte doelgroep:

In de eerder uitgevoerde kosteneffectiviteitsstudies is de samenhang tussen kosten en milieucondities in de EHS gebieden bepaald. Deze studie gaat een stap verder: zij belicht de samenhang tussen kosten en natuurkwaliteit in termen van biodiversiteit.

Doelstelling van het onderzoek:

- 1) Inzicht verkrijgen in de relatie tussen kosten en biodiversiteit.
- 2) Toetsen van de robuustheid van de resultaten middels gevoeligheidsanalyses op het gebied van de gemaakte aannames rond het generieke depositiebeleid en rond de hoogte van de te maken kosten.

Aanpak en tijdpad:

Analyse resultaten, gevoeligheidsanalyses, en rapportage

Beoogde en bereikte resultaten en producten:

Oltmer, K, K. van Bommel, D. Rudrum, G. Kruseman, R. Reijnen (2009) Kosteneffectiviteit Terrestrische EHS – relatie biodiversiteit en milieucondities, WOT-werkdocument xx, Wageningen, WOT N&M

Doorwerking resultaten naar doelgroepen:

Toegepast in Natuurbalans 2007

Optimal Timing

Programma WOT-04-002
Resultaten 2008 per project

Programmathema:	Onderbouwend Onderzoek
Projecttitel:	Optimal Timing
Projectnummer:	LEI 20896 (2007/1.4 en 2007/9.5)
BAS-code	WOT-04-002-072
Projectleider:	Geert Woltjer
Uitvoerende instellingen:	LEI
Doelgroep/probleemhebber:	Planbureau voor de Leefomgeving
Contactpersoon van de doelgroep:	Floor Brouwer
Startdatum:	01-01-2007
Einddatum:	31-12-2008

Kennisbehoefte doelgroep:

Kernwoorden bij de kennisbehoefte zijn optimal timing en irreversibiliteit. De focus zal liggen op het ontwikkelen en toepassen van een evaluatietool (MKBA) die met deze issues rekening houdt.

Doelstelling van het onderzoek:

Het doel van dit project is enerzijds de relatie tussen conjunctuur, economische groei, de grondmarkt en de realisatie van de EHS (grondaankopen) nader te analyseren en anderzijds de rol van onomkeerbare processen in ecologie en natuur te inventariseren en na te gaan hoe daar in maatschappelijke kosten-batenanalyse op een adequate manier mee moet worden omgegaan. Daarnaast wordt ingegaan op de rol van pad-afhankelijkheid bij het maken van ruimtelijke keuzes (met speciale focus op bedrijfsterreinen)

Aanpak en tijdpad:

Model voor toewijzing grond is verbeterd. Theoretisch kader m.b.t. besluitvorming EHS is verder uitgewerkt en empirische beschrijving is voor het grootste deel gemaakt. Hoofdstuk over bedrijventerreinen is aanzienlijk aangepast.
Laatste uitwerking vindt in 2009 plaats.

Beoogde en bereikte resultaten en producten:

Woltjer G.B. , Luijt, J.L. and Jongeneel, R., A land market cycle in the Netherlands, Paper presented at the European Association of Agricultural Economists (EAAE) conference, 26-29 august 2008, in Gent.

Woltjer, Geert, Jan Luijt, Marie-José Smits, Marc-Jeroen Bogaardt, Janneke Vader, René Verburg, Friso de Vor (2009), Macro-economie, optimal timing en natuurbeleid, WOT-rapport xx, Wageningen, WOT N&M

Doorwerking resultaten naar doelgroepen:

De resultaten zullen het mogelijk maken een bewuster beleid te voeren ten opzichte van de timing van grondaankopen voor de EHS en het beleid ten aanzien van de EHS vanuit de bril van dynamische efficiëntie te bekijken. Het rapport zal ook helpen de bril van natuur- en landschapsbeleid te verbreden door ook bedrijfsterreinen daarbij te betrekken

Remote sensing als monitoringinstrument

Programma WOT-04-002

Resultaten 2008 per project

Programmathema:	Onderbouwend Onderzoek
Projecttitel:	Remote sensing als monitoringinstrument
Projectnummer:	5235003-01 (2008/1.1)
BAS-code	WOT-04-002-100
Projectleider:	Henk Kramer
Uitvoerende instellingen:	Alterra
Doelgroep/probleemhebber:	Planbureau voor de Leefomgeving
Contactpersoon van de doelgroep:	Raymond de Niet
Startdatum:	01-01-2008
Einddatum:	31-12-2008

Kennisbehoefte doelgroep:

Is het mogelijk om via geautomatiseerde weg ontbrekende informatie over kleine groene landschapselementen en groen in bebouwd gebied te verzamelen zodat deze in het monitoringsproces meegenomen kunnen worden? Wat zijn de kosten voor het landsdekkend uitvoeren van het proces en met welke nauwkeurigheid kan deze informatie verzameld worden?

Doelstelling van het onderzoek:

Landelijke databestanden bieden niet voldoende informatie over kleine landschapselementen en groen in bebouwd gebied om goed inzetbaar te zijn voor monitoringsdoeleinden. Het doel is om te kijken of de ontbrekende informatie via een geautomatiseerd proces uit luchtfoto's verzameld kan worden.

Aanpak en tijdpad:

Op de luchtfoto's van 2006 wordt via een proces van segmentatie en objectclassificatie erfbepaling, perceelsrandbepaling, groen in stedelijk gebied en water in stedelijk gebied geclassificeerd. Een belangrijk aandachtspunt is hierbij de herhaalbaarheid van de procedure op luchtfoto's die in kleurkwaliteit maar ook in opnametijdstip verschillend zijn. Het proces wordt uitgevoerd voor 1 Nationaal Landschap en 2 middelgrote steden.

Beoogde en bereikte resultaten en producten:

Kramer, H. , J. Oldengarm en L. Roupioz. Groen classificatie mbv luchtfoto's; Een onderzoek naar de classificatie van groen in een stedelijke omgeving en opgaand groen in het landelijk gebied. WOT-werkdocument xx, Wageningen, WOT N&M
Lunchpresentatie PBL Bilthoven, Zicht op kleinschalig groen in de stad; luchtfoto's als bron om stedelijk groen in een GIS omgeving op te nemen, januari 2009.

Doorwerking resultaten naar doelgroepen:

D.m.v. luchtfotoclassificatie is het mogelijk om gedetailleerde informatie over groen in het stedelijk gebied als geodata beschikbaar te maken. Het is de bedoeling dat het groen in 2009 voor de G31 in kaart gebracht wordt.

Herfotografie van landschappen

Programma WOT-04-002
Resultaten 2008 per project

Programmathema:	Onderbouwend Onderzoek
Projecttitel:	Herfotografie van landschappen
Projectnummer:	5235022-01 (2008/1.2)
BAS-code	WOT-04-002-101
Projectleider:	Jeroen Kruit
Uitvoerende instellingen:	Alterra
Doelgroep/probleemhebber:	Planbureau voor de Leefomgeving
Contactpersoon van de doelgroep:	Hans Farjon
Startdatum:	01-01-2008
Einddatum:	31-12-2008

Kennisbehoefte doelgroep:

Met dit project worden de mogelijkheden verkend om door middel van herfotografie de gevolgen voor het landschap van ruimtelijke ontwikkelingen en beleidskeuzen in beeld te brengen.

Doelstelling van het onderzoek:

Beleidsmakers en bestuurders op landelijk- en regionaal niveau krijgen met de gebruikelijke presentatietechnieken (grafieken, tabellen en kaarten) moeilijk inzicht in de gevolgen voor het landschap van ruimtelijke ontwikkelingen en beleidskeuzen op lange termijn. Dit verkennende project naar de (on)mogelijkheden van herfotografie draagt bij aan de ambitie van het PBL om op een meer aansprekende en tegelijkertijd systematische manier de veranderingen in het landschap in beeld te brengen.

Aanpak en tijdpad:

- Verkennende definitiefase gericht op het opstellen van een herfotografieprotocol;
- Uitvoeringsfase gericht op het bijstellen van het herfotografieprotocol en het herfotograferen van een 20tal landschappen;
- Advies waarin de opgedane ervaringen samen komen en aanbevelingen worden geformuleerd.

Beoogde en bereikte resultaten en producten:

Kruit, J., P. Veer, 2009. *Herfotografie van landschappen, Landschapsfoto's van de 'Collectie Hubert de Boer' als uitgangspunt voor het in beeld brengen van recente ontwikkelingen in het landschap*. WOT-werkdocument 101, Wageningen, WOT N&M

Doorwerking resultaten naar doelgroepen:

De 'Collectie de Boer' - uniek door haar nadruk op het landschapsbeeld, omvang, variatie, en het landsdekkend karakter - schetst (naar Bijhouwer) een kleurrijk beeld van het Nederlandse landschap van ongeveer 30 jaar geleden. Echter deze collectie biedt - doordat de locaties onbekend zijn - zelfs met de aanwijzingen van de maker weinig aanknopingspunten om als uitgangsmateriaal voor herfotografie gebruikt te kunnen worden.

Actualisatie grondprijs & eigendomskaart

Programma WOT-04-002
Resultaten 2008 per project

Programmathema:	Onderbouwend Onderzoek
Projecttitel:	Actualisatie grondprijs- & eigendomskaart
Projectnummer:	5234990-01 (2008/1.3)
BAS-code	WOT-04-002-102
Projectleider:	Jaap van Os
Uitvoerende instellingen:	Alterra
Doelgroep/probleemhebber:	Planbureau voor de Leefomgeving
Contactpersoon van de doelgroep:	Rienk Kuiper
Startdatum:	01-01-2008
Einddatum:	31-12-2008

Kennisbehoefte doelgroep:

LNV en PBL hebben de volgende onderzoeksvragen:

- Voor diverse modellen van het PBL zijn actuele grondprijs- en eigendomskaarten nodig.
- Wie zijn de eigenaren en beheerders van de landschapselementen?
- Wat zijn de kosten voor het beheren van landschapselementen om deze duurzaam in stand te houden?

Doelstelling van het onderzoek:

Het doel van het onderzoek is de landelijke grondprijskaart 2001 en de landelijke grondeigendomskaart 2004 te actualiseren en aan te geven wie de eigenaren en beheerders zijn van landschapselementen, en op basis daarvan een inschatting te maken van de beheerskosten van deze landschapselementen.

Aanpak en tijdpad:

Voor de actualisatie van de grondprijskaart wordt gebruik gemaakt van gegevens uit:

- Infogroma van DLG, waarin grondprijzen van het Kadaster zijn opgenomen;
- Landbouwtelling: gegevens landbouwbedrijven, LISA: overige bedrijfsgegevens.

Voor de grondeigendomskaart worden o.a. de volgende bestanden gebruikt:

- (selectie uit kadastrale gegevens door DLG – niet gelukt ivm gebruiksrechten Kadasterdata);
- bestanden van de Raad Vastgoed Rijksoverheid;
- basis registratie percelen van LNV.

Vervolgens kan de eigendomssituatie van de landschapselementen worden afgeleid uit een combinatie van de grondeigendomskaart en de kaart met landschapselementen; deze laatste wordt afgeleid uit het landelijke top-10 vector bestand. Op basis van kostennormen en standaard maatregelpakketten voor duurzaam instandhoudingsbeheer worden de landelijke kosten voor het beheren van landschapselementen berekend.

Beoogde en bereikte resultaten en producten:

Smidt, R.A., J. van Os en I.G. Staritsky, 2008. *Samenstellen van landelijke kaarten met landschapselementen, grondeigendom en -beheer. WOT-werkdocument xx, Wageningen, WOT N&M*

Jong, J.J. de, J. van Os en R.A. Smidt, 2008. *Beheer en kosten van landschapselementen. WOT-werkdocument xx, Wageningen, WOT N&M*

Luijt, J, T. Kuhlman en J. van Dijk, 2008. *Actualisatie van grondprijzenkaarten voor PBL. Den Haag, LEI, WOT-werkdocument xx, Wageningen, WOT N&M*

Doorwerking resultaten naar doelgroepen:

De grondprijs- en eigendomskaarten zijn voor PBL beschikbaar gekomen voor verder gebruik in modellen en studies; de beheerkosten van landschapselementen zijn gekoppeld aan verschillende beheerders en gebiedsindelingen: provincies en nationale landschappen; PBL heeft deze resultaten onder andere gebruikt in het briefadvies Landschap beschermen en ontwikkelen; evaluatie en beleidsopties.

Betekenis ruimtelijke factoren voor vestigingsklimaat en toerisme

Programma WOT-04-002
Resultaten 2008 per project

Programmathema:	Onderbouwend Onderzoek
Projecttitel:	Betekenis ruimtelijke factoren voor vestigingsklimaat en toerisme
Projectnummer:	5234974-01 (2008/1.4)
BAS-code	WOT-04-002-103
Projectleider:	Joke Luttk
Uitvoerende instellingen:	Alterra
Doelgroep/probleemhebber:	Planbureau voor de Leefomgeving
Contactpersoon van de doelgroep:	Rienk Kuiper
Startdatum:	01-01-2008
Einddatum:	31-12-2008

<p><i>Kennisbehoefte doelgroep:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Welke ruimtelijke factoren zijn van invloed op de beslissing van internationaal opererende bedrijven om zich (wel of juist niet) in Nederland te vestigen? 2. Spelen ruimtelijke factoren (met nadruk op het Nederlandse landschap) een rol bij het aantrekken van buitenlandse toeristen naar Nederland en zo ja, welke? 3. Welke ontwikkelingen zijn er gaande (of te verwachten voor de toekomst) in vestigingsgedrag van bedrijven en gedrag van buitenlands toeristen hoe kan de overheid op deze ontwikkelingen inspelen om de ruimtelijke kwaliteit te vergroten?
<p><i>Doelstelling van het onderzoek:</i></p> <p>Het doel van het project is:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. om de relatie tussen (a) ruimtelijke factoren en vestigingsgedrag en (b) ruimtelijke factoren en de keuze van buitenlandse toeristen voor een Nederlandse vakantie in beeld te brengen (fase 1); 2. om de bestaande kennis over dit onderwerp in kaart te brengen; om kennishiaten over dit onderwerp in beeld te brengen (fase 1); 3. om deelaspecten van deze relatie nader te onderzoeken (fase 2); 4. om een ontwikkelingsperspectief te schetsen op basis van de bevindingen uit het onderzoek (fase 2).
<p><i>Aanpak en tijdpad:</i></p> <p>de aanpak bestaat uit analyse van bestaande data, literatuurstudie, verkennende gesprekken (fase 1), empirisch onderzoek, ontwerp onderzoek (fase 2).</p>
<p><i>Beoogde en bereikte resultaten en producten:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • B. Breman, J. Luttk, M. Jacobs. Aanbevelingen voor het versterken van de toeristische aantrekkingskracht van Nederland : beter een goede buur dan een verre vriend? <i>Spi//</i> Nr. 5 (253-254) p. 29-32 • Breman, B., J. Luttk en J. Vreke (2009) De aantrekkingskracht van het Nederlandse landschap – Een verkenning naar de relatie tussen ruimtelijke factoren en buitenlandse toerisme, WOT-rapport xx, Wageningen, WOT N&M • J. Luttk, B. Breman en J. Vreke (2009) Het landschap als blinde vlek; een verkenning naar de relatie tussen ruimtelijke factoren en het vestigingsgedrag van buitenlandse bedrijven, WOT-rapport xx, Wageningen, WOT N&M <p>Luttk, J. & P. Veer. Does green space matter? Green and quality of life as considered by expats in the Netherlands. Article for Landscape research (joint product KB1/WOT; to be submitted 2009)</p>
<p><i>Doorwerking resultaten naar doelgroepen:</i></p> <p>Het Nederlandse landschap is een belangrijke factor bij het aantrekken van buitenlandse toeristen; voor buitenlandse bedrijven gaat dit niet op, maar landschappelijke kwaliteit is wel een van de elementen van een aantrekkelijke leefomgeving, en die is weer wel van belang voor het aantrekken van buitenlandse bedrijven.</p>

Kosteneffectiviteit EHS

Programma WOT-04-002	
Resultaten 2008 per project	
Programmathema:	Onderbouwend Onderzoek
Projecttitel:	Kosteneffectiviteit EHS: Verkennen toepassingsmogelijkheden optimalisatiemodel biodiversiteit en effecten van milieuscenario's
Projectnummer:	LEI 31330 / 5235375-01 (2008/2.1)
BAS-code	WOT-04-002-104
Projectleider:	Dale Rudrum / Jana Verboom
Uitvoerende instellingen:	LEI / Alterra
Doelgroep/probleemhebber:	Planbureau voor de Leefomgeving
Contactpersoon van de doelgroep:	Petra van Egmond
Startdatum:	01-01-2008
Einddatum:	31-12-2008
<p><i>Kennisbehoefte doelgroep:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Afronden van de ontwikkeling van het optimalisatiemodel van de biodiversiteit in de EHS (SERES) • Hoe kan SERES worden gekoppeld aan het eerder ontwikkelde databestand met kosten en milieuocondities in de EHS teneinde integrale analyses uit te kunnen voeren? • Wat zijn de kosten en de biodiversiteit bij verschillende niveaus van milieuocondities en voor verschillende ruimtelijke scenario's? • Wat is de gevoeligheid van combinatie SERES, LARCH en KE-database en wat betekent dit voor de onzekerheid van de resultaten? 	
<p><i>Doelstelling van het onderzoek:</i></p> <p>Voor kosteneffectiviteitsanalyses van de EHS is het van belang om een methode te ontwikkelen waarmee de kosten en biodiversiteit ex ante kunnen worden geanalyseerd en geoptimaliseerd voor diverse scenario's m.b.t. milieuocondities, ruimte en bijv. andere doelen dan biodiversiteit zoals bijv. recreatie</p> <p>Op deze wijze kan de relatie tussen de biodiversiteit van verschillende typen natuur en de kosten met bijbehorende maatregelen in beeld worden gebracht.</p>	
<p><i>Aanpak en tijdpad:</i></p> <p>In 2008 ligt het accent op het opschalen naar EHS-niveau en verkennen van de mogelijkheden voor toepassing van SERES en de koppeling daarvan met de reeds ontwikkelde database bestaande uit kosten, milieu- en beheercondities per gridcel EHS. De bestaande database wordt geborgd en omgezet in GAMS en vervolgens uitgebreid met een aantal milieuscenario's en de daarbij bijbehorende kosten, milieumaatregelen en biodiversiteitseffecten. De biodiversiteitseffecten worden berekend met het LARCH model. Tenslotte worden mogelijk interessante scenario's verkend voor kosteneffectiviteitsanalyses.</p>	
<p><i>Beoogde en bereikte resultaten en producten:</i></p> <p>De koppeling van LARCH en database gegevens en de optimalisatie met SERES op basis van die gegevens is gelukt voor de gehele EHS. Bij afronding van dit project is de database in Access geschikt voor het incorporeren van scenario's, en is bij wijze van demonstratie een milieuscenario met suboptimale milieuocondities doorgerekend met LARCH. De resultaten zullen gepubliceerd worden in een WOT-rapport dat de integratie beschrijft en de mogelijkheden die de methode biedt. Van de database en SERES zullen diepgaande interne documenten verschijnen waarin de methode uitgebreid beschreven wordt.</p> <p>Rudrum, D., J. Verboom, G. Kruseman, H. Leneman, R. Pouwels, A. van Teeffelen en J. Clement. (2009) <u>Kosteneffectiviteit van de terresstrische Ecologische Hoofdstructuur. Eerste verkenning met ruimtelijke optimalisatie biodiversiteit</u>. WOT-Rapport xx, WOT natuur en milieu, Wageningen.</p>	
<p><i>Doorwerking resultaten naar doelgroepen:</i></p> <p>De methode werkt en levert consistente resultaten. Het is nu mogelijk snel meerdere scenario's voor de EHS te vergelijken voor de natuurverkenning of andere publicaties.</p>	

Kosteneffectiviteit biodiversiteit in het cultuurlandschap

Programma WOT-04-002	
Resultaten 2008 per project	
Programmathema:	Onderbouwend Onderzoek
Projecttitel:	Kosteneffectiviteit biodiversiteit in het cultuurlandschap
Projectnummer:	LEI 21072 / 3250115200 (2008/2.2)
BAS-code	WOT-04-002-105
Projectleider:	Raymond Schrijver / Remco Schreuder
Uitvoerende instellingen:	LEI / PPO
Doelgroep/probleemhebber:	Planbureau voor de Leefomgeving
Contactpersoon van de doelgroep:	Henk Westhoek
Startdatum:	01-01-2008
Einddatum:	31-12-2008
<p><i>Kennisbehoefte doelgroep:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Met welke kengetallen/ indexen kan de biodiversiteit worden gemeten, rekening houdend met de wens tot operationalisering in een afwegingskader tussen maatregel en effect? • Op welke wijze kunnen bedrijven bijdragen aan het in stand houden of verbeteren van de biodiversiteit? • Hoe worden representatieve bedrijven geselecteerd waar fictief maatregelen worden doorgevoerd voor de instandhouding en/of verbetering van de biodiversiteit? • Hoe kunnen de maatregelen worden ingebouwd in de modellen voor de representatieve bedrijven? • Wat is de uitruil tussen biodiversiteit en kosten? 	
<p><i>Doelstelling van het onderzoek:</i></p> <p>Het doel van deze studie is om meer zicht te krijgen op mogelijke maatregelen waarmee de biodiversiteit in cultuurlandschappen op kosteneffectieve wijze kan worden behouden en/of versterkt. De focus is hierbij gericht op de biodiversiteit in zogenoemde witte gebieden, waarvoor geen specifiek natuurbeleid is ontwikkeld. Dit alles tegen de achtergrond van de 'health check' voor het Europese landbouwbeleid. In het kader van een mogelijke herverdeling van de huidige steunbedragen, waarbij maatschappelijk relevant geachte producten en/ of diensten maatgevend zullen zijn, is nog onvoldoende bekend wat de bijdrage van diverse belanghebbenden zou kunnen inhouden.</p>	
<p><i>Aanpak en tijdpad:</i></p> <p>Het onderzoek begint met het vaststellen van de te gebruiken biodiversiteitsindex met betrekking tot de biodiversiteit in het cultuurlandschap aan de hand van een workshop. Vervolgens wordt in twee gekozen gebieden de op basis van de gekozen biodiversiteitsmaatstaf de relevante biodiversiteit in kaart gebracht. Op basis hiervan worden in een tweede workshop de maatregelen gedefinieerd die de biodiversiteit in positieve zin kunnen beïnvloeden, waarbij tevens op eenduidige wijze (dat wil zeggen onderling vergelijkbaar) uitspraken worden gedaan over de te verwachten biodiversiteit bij uitvoering van de maatregel. Vervolgens wordt met FIONA (Farm-scale Integrated Optimization model for Nature and Agriculture) de uitruil tussen biodiversiteit en inkomen bepaald van een aantal maatregelen</p>	
<p><i>Beoogde en bereikte resultaten en producten:</i></p> <p>Schrijver, R.A.M. Biodiversiteit in het cultuurlandschap (2009) Een bedrijfseconomische analyse, WOT-werkdocument xx Wageningen, WOT N&M</p>	
<p><i>Doorwerking resultaten naar doelgroepen:</i></p>	

Marco-economische ontwikkelingen en natuurbeleid; baten EHS

Programma WOT-04-002	
Resultaten 2008 per project	
Programmathema:	Onderbouwend Onderzoek
Projecttitel:	Macro-economische ontwikkelingen en natuurbeleid; baten EHS
Projectnummer:	LEI 21062 (2008/2.5)
BAS-code	WOT-04-002-108
Projectleider:	Nico Polman
Uitvoerende instellingen:	LEI
Doelgroep/probleemhebber:	Planbureau voor de Leefomgeving
Contactpersoon van de doelgroep:	Petra van Egmond
Startdatum:	01-01-2008
Einddatum:	31-03-2009
<i>Kennisbehoefte doelgroep:</i>	
Analytisch inzicht in het type marktbaar baten van de EHS afgeleid van de netto toegevoegde waarde van de recreatiesector. Inzicht in de omvang van de marktbaar monetariseerbare baten van de EHS.	
<i>Doelstelling van het onderzoek:</i>	
Het project verkent zowel kwalitatief als kwantitatief de marktbaar monetariseerbare baten van de EHS. In een eerste fase van de analyse wordt de betekenis van de Ecologische Hoofdstructuur (EHS) voor de recreatiesector (inclusief horeca) in beeld gebracht en worden baten van de EHS afgeleid van de netto toegevoegde waarde van de recreatiesector. De volgende fase richt zich op de bepaling van baten afgeleid van de netto toegevoegde waarde van particuliere natuurbeschermingsorganisaties en Staatsbosbeheer.	
<i>Aanpak en tijdpad:</i>	
Er wordt een theoretisch raamwerk ontwikkeld waarin de omvang van de marktbaar baten kunnen worden bepaald. Daarbij wordt zowel aandacht besteed eigenschappen van sectoren en dan met name de recreatiesector, particuliere natuurbeschermingsorganisaties en Staatsbosbeheer als aan natuurdoeltypen.	
<i>Beoogde en bereikte resultaten en producten:</i>	
Macro-economische ontwikkelingen en natuurbeleid; baten EHS (werktitel) Auteurs: Nico Polman, Louis Slangen, Arianne de Blaeij, Janneke van Dijk en Janneke Vader Jaar: 2009	
<i>Doorwerking resultaten naar doelgroepen:</i>	
Het onderzoek is uitgevoerd voor het Planbureau voor de Leefomgeving. De resultaten dragen bij aan de kennis die wordt toegepast in de beleidsgerichte publicaties van het PBL zoals de Natuurbalans, thematische verkenningen en quick scans.	

Sociaal-economische gevolgen van milieu- en natuurbeleid: beleidsevaluatie en gebruik van methoden en modellen

Programma WOT-04-002
Resultaten 2008 per project

Programmathema:	Onderbouwend Onderzoek
Projecttitel:	Sociaal-economische gevolgen van milieu- en natuurbeleid: beleidsevaluatie en gebruik van methoden en modellen
Projectnummer:	LEI 21098 (2008/2.6)
BAS-code	WOT-04-002-109
Projectleider:	Roel Jongeneel
Uitvoerende instellingen:	LEI
Doelgroep/probleemhebber:	Planbureau voor de Leefomgeving
Contactpersoon van de doelgroep:	Martha van Eerdt
Startdatum:	01-01-2008
Einddatum:	31-03-2009

<p><i>Kennisbehoefte doelgroep:</i> Inzicht in de criteria en eisen die aan beleidsevaluaties van natuur- en milieubeleid moeten worden gesteld teneinde een goede evaluatie te bieden van de sociaal-economische gevolgen van dit beleid. Daarbij gaat het in het bijzonder om de indicatoren die daarvoor nodig zijn, alsmede de operationalisering, kwantificering ervan.</p>
<p><i>Doelstelling van het onderzoek:</i> Ontwikkeling van een raamwerk of kader voor de beleidsevaluatie van het milieu- en natuurbeleid voor wat betreft de sociaal sociaal-economische gevolgen. Dit raamwerk op vier cases toepassen.</p>
<p><i>Aanpak en tijdpad:</i> Er wordt een raamwerk ontwikkeld van sociaal-economische criteria (indicatoren) waarmee de sociaal-economische gevolgen van het milieu- en natuurbeleid op gebalanceerde wijze in beeld worden gebracht. Hierbij wordt zowel rekening gehouden met wettelijke eisen (vgl. bedrijfseffectentoets) en internationale ontwikkelingen (vgl. Regulatory Impact Assessment-literatuur). Naast het algemene deel wordt een uitwerking gegeven voor vier cases: gewasbescherming, mestwetgeving, kaderrichtlijn water en de EHS.</p> <p>Rapportage (inclusief checklist) zijn afgerond en ligt ter beoordeling bij externe referent. Na referee-proces kan project met een week worden afgerond.</p>
<p><i>Beoogde en bereikte resultaten en producten:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> Jongeneel, R.A., H. Leneneman (eds.), Evaluatie sociaal economische gevolgen van milieu- en natuurwetgeving: Kader, vier cases en checklist, WOtrapport xx, Wageningen, WOT N&M
<p><i>Doorwerking resultaten naar doelgroepen:</i> Er is uitgebalanceerd evaluatiekader (criteria, indicatoren, instrumenten) ontwikkeld voor de analyse van economische en sociale gevolgen van milieu en natuurbeleid. De ontwikkelde Checklist zal worden gebruikt als hulpmiddel bij toekomstige beleidsevaluaties</p>

De Grondwatersituatie in natuurgebieden

Programma WOT-04-002
Resultaten 2008 per project

Programmathema:	Onderbouwend Onderzoek
Projecttitel:	De Grondwatersituatie in natuurgebieden
Projectnummer:	5235050-01 (2008/3.1)
BAS-code	WOT-04-002-110
Projectleider:	Tom Hoogland
Uitvoerende instellingen:	Alterra
Doelgroep/probleemhebber:	Planbureau voor de Leefomgeving
Contactpersoon van de doelgroep:	Arjen van Hinsberg en Guus Beugelink
Startdatum:	01-01-2008
Einddatum:	31-12-2008

Kennisbehoefte doelgroep:

Om kartering van de grondwatersituatie in gebieden met grondwaterafhankelijke natuurdoeltypen is inzicht in de kwaliteit en bruikbaarheid van verschillende typen grondwatergegevens noodzakelijk. Daarnaast dient een systematiek te worden ontwikkeld om de verschillende typen grondwatergegevens te combineren en geschikt te maken voor het genereren van kaartbeelden over de actuele grondwatersituatie waarbij ook de nauwkeurigheid wordt gekwantificeerd.

Doelstelling van het onderzoek:

Verdroging is een belangrijk knelpunt voor het realiseren van (inter)nationale biodiversiteitsdoelen. Voor PBL is het belangrijk dat er een landelijke kaart komt met actuele ecohydrologische informatie in locaties met grondwaterafhankelijke natuur(doelen). Een dergelijke kaart ontbreekt nu.

De doelstelling is het maken van een kaart van de grondwatersituatie in natuurgebieden. De parameters die in deze kaart worden weergegeven zijn gericht op karakteristieken van de grondwaterstand en de waterkwaliteit en de nauwkeurigheid (betrouwbaarheid) van deze parameters.

Op basis van deze kaart dienen locale en landelijke veranderingen in de grondwatersituatie gekwantificeerd te kunnen worden. Ook dient de gekarteerde grondwatersituatie gerelateerd te kunnen worden aan de randvoorwaarden voor natuurdoelen ter plaatse.

Aanpak en tijdpad:

Het doelgebied voor de beoogde kaart wordt vastgesteld en alleen hiervoor wordt een beeld van de grondwatersituatie vervaardigd. Hiervoor wordt gebruik gemaakt van de aangepaste natuurdoeltypenkaart volgens R. Reijnen, 2006. Op deze kaart is aan natuurdoeltypen al een gewenst grondwaterniveau gekoppeld indien het een grondwaterafhankelijk natuurdoeltype betreft. De ruimtelijke begrenzing van deze grondwaterafhankelijke natuurdoeltypen wordt in deze studie tevens als begrenzing van het doelgebied beschouwd.

Voor de gekozen gebieden wordt geïnventariseerd welke typen (grondwater)gegevens beschikbaar zijn. Het betreft gegevens van verschillende aard te weten: (I) Vlakdekkende gerelateerde informatie zoals de hoogteligging (II) Vlakdekkende gegevens van de grondwatersituatie uit de oude Gt-kaarten, (III) Puntgegevens van de historische en actuele GxG zoals, gerichte opnames en veldschattingen van de GxG, (IV) Metingen, model resultaten of expertschattingen met betrekking tot kwel en waterkwaliteit

Van deze gegevens wordt de betrouwbaarheid (nauwkeurigheid) ingeschat en indien nodig worden gegevens vergelijkbaar gemaakt. Daarna worden deze gegevens in met geostatistische interpolatie omgezet in kaartbeelden van de grondwatersituatie en de nauwkeurigheid van de kaarten wordt gekwantificeerd.

De onderdelen over kwel en waterkwaliteit zullen in 2009 met het doorgeschoven budget en in het beoogde vervolg project worden gerealiseerd.

Beoogde en bereikte resultaten en producten:

Onderdeel over grondwaterstanden in natuurgebieden is gereed en verschijnt binnenkort in WOt-rapport nr 89: Wordt de grondwaterstand in natuurgebieden te diep? Daarnaast is een artikel voor een internationaal tijdschrift in concept af, dit artikel wordt binnenkort gesubmit voor Wetlands.

Doorwerking resultaten naar doelgroepen:

De grondwaterstand in natuurgebieden is nog vaak de diep voor grondwaterafhankelijke natuur en is in de laatste 30 jaar gemiddeld ook nauwelijks veranderd. Tussen 50 en 70% van het areaal met grondwaterafhankelijke vegetatie heeft een te diepe grondwaterstand en het anti verdrogingsbeleid heeft dit areaal niet verminderd. De voorlopige conclusie zijn reeds opgenomen in de natuurbalans 2008

Vorstudie modelleninstrumentarium Mariene Biodiversiteit

Programma WOT-04-002
Resultaten 2008 per project

Programmathema:	Onderbouwend Onderzoek
Projecttitel:	Vorstudie modelleninstrumentarium Mariene Biodiversiteit
Projectnummer:	4396220103 (2008/3.2)
BAS-code	WOT-04-002-111
Projectleider:	Pepijn de Vries
Uitvoerende instellingen:	IMARES
Doelgroep/probleemhebber:	Planbureau voor de Leefomgeving
Contactpersoon van de doelgroep:	Rick Wortelboer
Startdatum:	01-01-2008
Einddatum:	31-12-2008

Kennisbehoefte doelgroep:

Hoe kan het PBL het best inzetten op modellering van mariene biodiversiteit? Welke modellen zijn er? Welke ontwikkelingen vinden er nationaal en internationaal plaats?

Doelstelling van het onderzoek:

Gebruik van mariene ecosystemen wordt intensiever. In de toekomst zullen afwegingen m.b.t. gebruik en te nemen maatregelen integraler moeten plaatsvinden. Een modelleninstrumentarium kan daarbij helpen. Het PBL richt zich met name op biodiversiteit. Het project richt zich op een visie op het ontwikkelen van een dergelijk modelleninstrumentarium.

Aanpak en tijdpad:

De onderzoeksvraag zal gefaseerd worden beantwoord. Naast literatuurstudie en inventarisatie, is een tweetal workshops georganiseerd om tot een visie m.b.t. een ontwikkeling van modelleninstrumentarium te komen.

Beoogde en bereikte resultaten en producten:

Klok, T.C., R. Hille – Ris Lambers, P. de Vries, J.E. Tamis & J.W.M. Wijsman (2009) Quick scan modelling instruments for marine biodiversity policy, WOT-rapport xx, Wageningen, WOT N&M

Doorwerking resultaten naar doelgroepen:

Uit de literatuurstudie en workshops is duidelijk geworden dat mariene biodiversiteit zich niet in één model laat vatten. Een combinatie van verschillende modellen en/of kennis van experts zal nodig zijn om vragen in het kader van mariene biodiversiteitsbeleid te kunnen beantwoorden.

P- en N-limitatie in zoete wateren

Programma WOT-04-002
Resultaten 2008 per project

Programmathema:	Onderbouwend Onderzoek
Projecttitel:	P- en N-limitatie in zoete wateren
Projectnummer:	5235160-01 (2008/3.3)
BAS-code	WOT-04-002-112
Projectleider:	Piet Verdonschot
Uitvoerende instellingen:	Alterra
Doelgroep/probleemhebber:	Planbureau voor de Leefomgeving
Contactpersoon van de doelgroep:	Hans van Grinsven
Startdatum:	01-01-2008
Einddatum:	31-12-2008

Kennisbehoefte doelgroep:

De vraag is in welke wateren onder welke omstandigheden fosfor limiterend is en wanneer stikstof. Er is behoefte aan een overzicht op welke punten er internationaal consensus is en op welke punten er verschil van inzicht is.

Doelstelling van het onderzoek:

Over het algemeen wordt fosfor gezien als het element dat eutrofiëringseffecten zoals algenbloei veroorzaakt in zoete wateren. Er zijn echter ook aanwijzingen dat stikstof ook een belangrijke rol kan spelen. Dit kan van belang zijn voor bijvoorbeeld normstelling in de Kaderrichtlijn Water, aanpak van eutrofiëring van specifieke wateren en het mestbeleid.

Aanpak en tijdpad:

Het onderzoek bestaat uit een literatuurstudie met aansluitend een workshop voor experts en belangstellenden over dit onderwerp.

Beoogde en bereikte resultaten en producten:

Loeb, R. & P.F.M Verdonschot (2009) De complexiteit van nutriëntenlimitaties in oppervlaktewateren. WOT-werkdocument xx, Wageningen, WOT N&M.

Loeb, R. & P.F.M Verdonschot, 2008. Processes determining limitation in aquatic systems - a review. Presentatie op Cost869 WG2 workshop "N/P limitation and interactions between N and P in surface water" Athens-Anavyssos, Griekenland, 17-19 September 2008

Loeb, R. & P.F.M Verdonschot, (2009) De complexiteit van nutriëntenlimitaties in oppervlaktewateren. Presentatie bij PBL in Bilthoven (in voorbereiding)

Doorwerking resultaten naar doelgroepen:

Stikstof is naast fosfor van belang voor het realiseren van biodiversiteitsdoelen in oppervlaktewateren.

Graadmeter EHS-doelrealisatie in provincies; ontwikkeling en toepassing

Programma WOT-04-002
Resultaten 2008 per project

Programmathema:	Onderbouwend Onderzoek
Projecttitel:	Graadmeter EHS-doelrealisatie in provincies; ontwikkeling en toepassing
Projectnummer:	5235023-01 (2008/4.1)
BAS-code	WOT-04-002-113
Projectleider:	Janien van der Gref
Uitvoerende instellingen:	Alterra
Doelgroep/probleemhebber:	Planbureau voor de Leefomgeving
Contactpersoon van de doelgroep:	Jaap Wiertz
Startdatum:	01-01-2008
Einddatum:	31-03-2009

Kennisbehoefte doelgroep:

De huidige EHS-doelrealisatiegraadmeter is beperkt uitgewerkt naar provinciaal schaalniveau. Uitbreiding hiervan is nu gewenst voor zowel actuele als potentiële kwaliteit. Voor het uitwerken van de graadmeter moet worden onderzocht wat het belang is van de verdeling van de ndt's over de provincies, van het verschil in belang van provincies voor een ndt en hoe de gevonden kwaliteiten genuanceerd vergeleken kunnen worden. Voor de tussenmeting in 2010 moet worden onderzocht welke gegevens beschikbaar zijn, en of, en zo ja hoe, deze in te zetten zijn in de graadmeter. Uiteindelijk is de bedoeling te verduidelijken 1) wat een provincie heeft bij gedragen aan behoud / herstel / ontwikkeling van populaties en ecosystemen waarvoor Nederland als geheel verantwoordelijkheid heeft en 2) of de bijdrage van de provincies tezamen voldoende is dan wel dat enkele provincies meer of minder zouden kunnen doen.

Doelstelling van het onderzoek:

Het doel van dit project is tweeledig:

- Het uitwerken en toepassen van een graadmeter potentiële/actuele EHS-doelrealisatie terrestrische natuur op provinciaal schaalniveau over de jaren 1990-2004-2010 die is afgestemd met het kwaliteitsborgingtraject van LNV en de afspraken tussen provincies en Rijk in de WILG.
- Verkenning haalbaarheid tussenmetingen.

Aanpak en tijdpad:

Gestart wordt met een inventarisatie van de uitgevoerde analyses van 2006/2007. Op basis hiervan wordt een provinciale graadmeter EHS-doelrealisatie terrestrische natuur uitgewerkt. Vervolgens worden opties verkend voor het uitvoeren van een tussenmeting provinciale EHS-doelrealisatie terrestrische natuur in 2010.

Beoogde en bereikte resultaten en producten:

Gref-van Rossum, J.G.M. van der et al (2009) Graadmeter EHS-doelrealisatie provincies, WOT-rapport xx, Wageningen, WOT N&M

Doorwerking resultaten naar doelgroepen:

Resultaten volgen nog; enkele resultaten worden gebruikt in de Natuurbalans 2009.

Confrontatie natuurdoelen en milieudoelen

Programma WOT-04-002	
Resultaten 2008 per project	
Programmathema:	Onderbouwend Onderzoek
Projecttitel:	Confrontatie natuurdoelen en milieudoelen
Projectnummer:	5235062-01 (2008/4.2)
BAS-code	WOT-04-002-114
Projectleider:	Marlies Sanders
Uitvoerende instellingen:	Alterra
Doelgroep/probleemhebber:	Planbureau voor de Leefomgeving
Contactpersoon van de doelgroep:	Arjen van Hinsberg
Startdatum:	01-01-2008
Einddatum:	31-12-2008
<p><i>Kennisbehoefte doelgroep:</i> De vragen in dit project zijn:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Zijn de indelingscriteria en de stuurfactoren van de natuurtypen eenduidig? • Zijn natuurdoelen en milieudoelen ook ruimtelijk met elkaar in overeenstemming? <p>Kennis van deze onderdelen is van belang voor beleidsevaluaties en kan helpen bij het afstemmen van verschillende beleidsporen.</p>	
<p><i>Doelstelling van het onderzoek:</i> De "kwaliteitsborging EHS" is een traject waarin een door alle betrokkenen (rijk, provincies, beheerders) gedragen typologie (de Index NL) voor natuurkwaliteit wordt ontwikkeld waarbij ook de monitoring en evaluatie van de natuurkwaliteit wordt georganiseerd. Doel van dit traject is het vaststellen van de ambities van rijk en provincies die uiteindelijk kunnen leiden tot bestuurlijke afspraken over de natuurkwaliteit van de EHS.</p> <p>De afspraken tussen Rijk en provincies zijn door provincies ook vastgelegd in kaarten met daarop de beoogde milieu- en natuurdoelen. De huidige milieu- en natuurregelgeving is echter, door de uitvoering ervan in verschillende beleidstrajecten en door verschillende afdelingen en ministeries, naar verwachting niet altijd even goed op elkaar afgestemd. Doel van dit project is inzicht te geven waar deze afstemming mogelijk onvoldoende is.</p>	
<p><i>Aanpak en tijdpad:</i> De in het kwaliteitsborging traject aangeboden gegevens (Index NL) worden beoordeeld en geëvalueerd op basis van expertkennis en beschikbare ecologische informatie en literatuur. De ruimtelijke gegevens van natuur- en milieudoelen worden met behulp van GIS-analyse met elkaar vergeleken en op basis van expertkennis en achtergrondinformatie van de bestanden.</p>	
<p><i>Beoogde en bereikte resultaten en producten:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • knelpunten in sturingsmogelijkheden van natuurtypen: hiërarchische toedeling van bestaande typologien, en stuurfactoren, water, voedselrijkdom en beheerkosten. • kaarten waar natuurbeleid en milieubeleid op basis van de ruimtelijke gegevens niet met elkaar in overeenstemming zijn, en waar mogelijk knelpunten kunnen optreden voor realisatie van gewenste natuurkwaliteit. <p>Sanders, M.E., en J.G.M Greff-van Rossum, van der, (in prep). Natuurtypen en milieudoelen. Een beoordeling van de sturingsmogelijkheden van dit beleidsinstrumentarium. (voorlopige titel). Wageningen, Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu, WOT-rapport xx.</p>	
<p><i>Doorwerking resultaten naar doelgroepen:</i> Het onderzoek is uitgevoerd voor het Planbureau voor de Leefomgeving. De resultaten dragen bij aan de kennis die wordt toegepast in de beleidsgerichte publicaties van het PBL zoals de Natuurbalans, thematische verkenningen en quick scans.</p>	

Methode luchtfoto monitoring areaal terrestrische natuurtypen

Programma WOT-04-002	
Resultaten 2008 per project	
Programmathema:	Onderbouwend Onderzoek
Projecttitel:	Methoden luchtfoto monitoring areaal terrestrische natuurtypen
Projectnummer:	5235027-01 (2008/4.3)
BAS-code	WOT-04-002-115
Projectleider:	Gerard Hazeu
Uitvoerende instellingen:	Alterra
Doelgroep/probleemhebber:	Planbureau voor de Leefomgeving
Contactpersoon van de doelgroep:	Arjen van Hinsberg
Startdatum:	01-01-2008
Einddatum:	31-12-2008
<i>Kennisbehoefte doelgroep:</i>	
Een herhaalbare procedure moet ontwikkeld worden die leidt tot verfijning (=verdere indeling) van de BN-natuurklassen naar natuur/beheertypen. De procedure moet een landelijk beeld (een databestand) genereren van de geselecteerde natuur/beheertypen.	
<i>Doelstelling van het onderzoek:</i>	
Methoden ontwikkelen om met behulp van luchtfoto's, additionele bestanden e.d. de globale klassen van de Basiskaart Natuur (BN) te verfijnen naar natuur/beheertypen. De verfijning dient op een transparante en reproduceerbare manier te geschieden, opdat veranderingen in areaal aan natuur/beheertypen in de toekomst gevolgd kunnen worden. Een landelijk bestand van een selectie aan natuur/beheertypen zal het hoofdresultaat van dit project zijn.	
<i>Aanpak en tijdpad:</i>	
Het project bestaat uit een verkennende fase waarin gekeken wordt naar de (on)mogelijkheden om BN-klasse naar natuur/beheertypen te verfijnen met bestaande methoden en/of databronnen (fase 1). Na de verkennende fase worden de methoden nader uitgewerkt voor een selectie van natuur/beheertypen (fase 2). De methoden worden omgezet in procedures (fase 3) en de procedures worden toegepast (fase 4). Methoden, procedures en het bestand worden opgeleverd en beschreven in een rapport (fase 5).	
<i>Beoogde en bereikte resultaten en producten:</i>	
Hazeu, G.W., J. Oldengarm, J. Clement, H. Kramer, M.E. Sanders, A.M. Schmidt & I. Woltjers (2009) Remote Sensingtechnieken voor een verdere uitwerking van het duingebied uit de Basiskaart Natuur, WOT-rapport xx, Wageningen, WOT N&M	
<i>Doorwerking resultaten naar doelgroepen:</i>	
Een detailering van het duingebied die gebruikt zal gaan worden in de nieuwe Basiskaart Natuur en het LGN6 bestand. Beide bestanden zullen gebruikt worden voor het monitoren van het areaal en kwaliteit van natuurtypen.	

Actuele en potentiële onmisbare sleutelplekken EHS

Programma WOT-04-002	
Resultaten 2008 per project	
Programmathema:	Onderbouwend Onderzoek
Projecttitel:	Actuele en potentiële onmisbare sleutelplekken EHS
Projectnummer:	5235087-01 (2008/4.4)
BAS-code	WOT-04-002-116
Projectleider:	Rogier Pouwels
Uitvoerende instellingen:	Alterra
Doelgroep/probleemhebber:	Planbureau voor de Leefomgeving
Contactpersoon van de doelgroep:	Jaap Wiertz
Startdatum:	01-01-2008
Einddatum:	31-12-2008
<p><i>Kennisbehoefte doelgroep:</i> Op welke wijze zijn de actuele waarden en potentiële waarden ruimtelijk te combineren op soortniveau? Hoe kan deze soortinformatie worden gebruikt om locaties binnen de EHS te selecteren die essentieel zijn voor nationaal behoud van biodiversiteit op korte termijn (hoge actuele waarde) en op de lange termijn (hoge potenties)?</p>	
<p><i>Doelstelling van het onderzoek:</i> Bepalen van locaties binnen de EHS die essentieel zijn voor het behoud van de biodiversiteit in Nederland.</p>	
<p><i>Aanpak en tijdspad:</i> De huidige graadmeters van de EHS geven inzicht in actuele waarden (doelrealisatie EHS) en potentiële waarden (water-, milieu- en ruimtecondities) en dienen als basis voor de analyses. Daarvoor worden landelijke verspreidingsdata en huidige sleutelplekken in de EHS op soortniveau met elkaar gecombineerd. Om te komen tot de waardevolle en essentiële plekken binnen de huidige EHS worden de soorten ingedeeld qua duurzaamheid. Voor soorten uit de categorie 'geen duurzame' of 'mogelijk duurzame' ruimtecondities zijn alle gebieden met sleutelplekken essentieel ongeacht of de soort daar momenteel voorkomt. Bij soorten uit de categorie 'duurzame' en 'sterk duurzame' ruimtecondities wordt eerst gekeken in welke mate de essentiële gebieden voor soorten uit de categorie 'geen duurzame' en 'mogelijke duurzame' ruimtecondities toereikend zijn. Indien dit niet het geval is worden extra gebieden toegevoegd op basis van het hoogste aantal actueel aanwezige soorten en het grootste aantal soorten waarvoor het gebied kwalificeert als sleutelgebied.</p>	
<p><i>Beoogde en bereikte resultaten en producten:</i> Pouwels, R., C. van Swaay, R. Foppen, H. Kuipers (2009) Essentiële plekken in de EHS op basis van actueel voorkomen en potenties voor vogels en vlinders (voorlopige titel). WOt-werkdocument xx, Wageningen, WOT N&M.</p>	
<p><i>Doorwerking resultaten naar doelgroepen:</i> Basis voor projecten m.b.t. kosteneffectiviteit 2008 en daarmee voor assessment Kosteneffectiviteit 2009, bouwstenen voor Natuurbalans 2009, Natuurbalans 2010, doelbereiking monitor Nota Ruimte en mogelijk voor assessment Klimaatverandering, natuur en ruimte 2008.</p>	

Operationaliseren relatie ruimte en milieuocondities planten terrestrisch

Programma WOT-04-002
Resultaten 2008 per project

Programmathema:	Onderbouwend Onderzoek
Projecttitel:	Operationaliseren relatie ruimte- en milieuocondities planten terrestrisch
Projectnummer:	5235024 (2008/4.5)
BAS-code	WOT-04-002-143
Projectleider:	Janien van der Greff
Uitvoerende instellingen:	Alterra
Doelgroep/probleemhebber:	Planbureau voor de Leefomgeving
Contactpersoon van de doelgroep:	Jaap Wiertz
Startdatum:	01-01-2008
Einddatum:	28-02-2008

<p><i>Kennisbehoefte doelgroep:</i> Het eenvoudige model 'milieu-, water- en ruimtecondities voor duurzaam behoud biodiversiteit' werd in 2007 uitgebreid met de relaties tussen milieu/water en doelsoorten dieren (vogels en vlinders) en met de relaties tussen ruimteconditie en doelsoorten planten. Wat nog ontbreekt zijn de relaties tussen milieu/water en doelsoorten planten en de interactie tussen milieu/water en ruimte voor planten. De hiervoor benodigde basiskennis is beschikbaar, o.a. uit de Natuurplanner.</p>
<p><i>Doelstelling van het onderzoek:</i> Voorspelling van wel/niet duurzaam voorkomen planten(doel)soorten in de EHS door vereenvoudiging van reeds bekende relaties tussen milieu/water/ruimte en doelsoorten planten.</p>
<p><i>Aanpak en tijdpad:</i> Responscurven van plantensoorten, zoals aanwezig in onder meer de Natuurplanner, worden omgezet in een voor het model geschikt format. Deze gegevens worden vervolgens vertaald in vereenvoudigde dosis-effectrelaties. De dosis-effectrelaties tussen ruimte en voorkomen van soorten en tussen milieu/water en voorkomen van soorten worden gecombineerd. Deze gecombineerde dosis-effectrelaties worden vervolgens toegepast voor de EHS aan de hand van de bestaande kaart van neergeschaalde natuurdoeltypen.</p>
<p><i>Beoogde en bereikte resultaten en producten:</i> Greff-van Rossum, J.G.M. van der et al, (2009) Water-, milieu- en ruimtecondities planten. Operationalisatie in terrestrische EHS, WOt-rapport xx, Wageningen, WOT N&M</p>
<p><i>Doorwerking resultaten naar doelgroepen:</i> Resultaten volgen nog; model voor duurzaam behoud van biodiversiteit op basis van dosis-effect relaties, nu werkend met vogel- en vlindergegevens, wordt uitgebreid met plantengegevens.</p>

Gevolgen GLB voor natuur en landschap

Programma WOT-04-002	
Resultaten 2008 per project	
Programmathema:	Onderbouwend Onderzoek
Projecttitel:	Gevolgen GLB voor natuur en landschap
Projectnummer:	LEI 21035 (2008/5.1)
BAS-code	WOT-04-002-117
Projectleider:	Marie-José Smits
Uitvoerende instellingen:	LEI
Doelgroep/probleemhebber:	Planbureau voor de Leefomgeving
Contactpersoon van de doelgroep:	Henk Westhoek
Startdatum:	01-01-2008
Einddatum:	31-12-2008
<i>Kennisbehoefte doelgroep:</i>	
In dit project wordt een actueel overzicht gemaakt voor Nederland, Engeland, Duitsland, Frankrijk en Litouwen over de discussie die daar gevoerd wordt wat betreft het GLB in relatie tot maatschappelijke doelen zoals biodiversiteit, landschap en milieu	
<i>Doelstelling van het onderzoek:</i>	
Het doel van dit project is onderzoeken welk draagvlak er is in een selectie van EU-lidstaten om in de toekomst in het GLB meer rekening te houden met maatschappelijke doelen, zoals biodiversiteit, landschap en milieu.	
<i>Aanpak en tijdpad:</i>	
Het onderzoek zal bestaan uit literatuurstudie, het analyseren van beleidsdocumenten en het houden van (telefonische) interviews.	
<i>Beoogde en bereikte resultaten en producten:</i>	
Het concept rapport is gereed, en is besproken met de opdrachtgever. Na wat aanpassingen zal het een WOT-werkdocument worden. M.J. Smits, M.J. Bogaardt, D. eaton, A. Karbauskas, P. Roza, De vermaatschappelijking van het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid; een inventarisatie van visies in Nederland, Duitsland, Engeland, Frankrijk en Litouwen, Wageningen, WOT N&M, Werkdocument xx	
<i>Doorwerking resultaten naar doelgroepen:</i>	
Er is naar aanleiding van dit onderzoek een presentatie gegeven tijdens een symposium georganiseerd door PBL. Het symposium betrof: Landbouw en natuur in Europese context, 4 december 2008, Diligentia, Den Haag	

Regionalisering opties GLB

Programma WOT-04-002	
Resultaten 2008 per project	
Programmathema:	Onderbouwend Onderzoek
Projecttitel:	Regionalisering opties GLB
Projectnummer:	LEI 21330 (2008/5.3)
BAS-code	WOT-04-002-119
Projectleider:	Raymond Schrijver
Uitvoerende instellingen:	LEI
Doelgroep/probleemhebber:	Planbureau voor de Leefomgeving
Contactpersoon van de doelgroep:	Harm van den Heiligenberg
Startdatum:	01-01-2008
Einddatum:	31-12-2008

Kennisbehoefte doelgroep:

De kennisvraag betreft: Wat is het effect van verschillende opties in het GLB op bedrijfsinkomen, natuur en landschap.

Doelstelling van het onderzoek:

In 2007 heeft het PBL een verkennende studie door het LEI laten uitvoeren naar de 'opties voor het GLB beleid' (Helming en Schrijver, 2008). De resultaten van die studie zijn verwerkt in een rapport van het PBL (PBL, 2007) dat eind 2007 in Den Haag is gepresenteerd. In dit onderzoek was echter nog geen gedetailleerd onderzoek naar de effecten voor verschillende regio's gedaan. Daarnaast was alleen de melkveehouderij in de het onderzoek betrokken en niet de akkerbouw en waren de effecten voor landschap en biodiversiteit nog niet gekwantificeerd. Voor het gebruik in de discussie rond de 'health check' waren 'robuuste' maatregelen genomen met forse herverdelingseffecten.

In onderhavig onderzoek gericht op het verschaffen van inzicht in de effecten van mogelijke en realistische beleidsopties voor herverdeling van het beschikbare budget voor steun aan landbouwbedrijven in de grondgebonden landbouw zal dan ook gedetailleerd worden ingegaan op de regionale verdeling van de effecten als ook op de effecten in de akkerbouw naast de graasdierhouderij. Tevens zullen de effecten op biodiversiteit en landschap worden gekwantificeerd.

Aanpak en tijdpad:

De effecten van de beleidsopties worden bepaald voor maximaal 40 representatieve bedrijven van de grondgebonden landbouw in Nederland. Dit wordt gedaan met een bedrijfseconomisch optimalisatiemodel FIONA die daartoe wordt uitgebreid met een akkerbouwmodule en de relatie met biodiversiteit.

Beoogde en bereikte resultaten en producten:

Dit project wordt afgerond in 2009. De titel van de rapportage van dit project is nog niet bekend.

Doorwerking resultaten naar doelgroepen:

Er is gewerkt aan de realisatie van een akkerbouwmodule in FIONA. Het onderzoek kan niet volgens planning worden afgerond, het voor 2009 geplande vervolgonderzoek kreeg namelijk geen doorgang.

Effectiviteit van gebiedscontracten

Programma WOT-04-002	
Resultaten 2008 per project	
Programmathema:	Onderbouwend Onderzoek
Projecttitel:	Effectiviteit van gebiedscontracten
Projectnummer:	LEI 21097 (2008/5.4)
BAS-code	WOT-04-002-120
Projectleider:	Roel Jongeneel
Uitvoerende instellingen:	LEI
Doelgroep/probleemhebber:	Planbureau voor de Leefomgeving
Contactpersoon van de doelgroep:	Rijk van Oostenbrugge
Startdatum:	01-01-2008
Einddatum:	31-12-2009
<p><i>Kennisbehoefte doelgroep:</i> Er is meer inzicht nodig in de lokale implementatie van het provinciale gebiedsgerichte beleid en wel met name in de rol van gebiedscommissies of andere instituties met een gelijke functionaliteit. Vragen daarbij zijn hoeveel gebiedspartners er zijn, wat hun aard en samenstelling is, wat doen ze, hoe werken ze, hoe zijn ze georganiseerd, wat zijn hun (gemeenschappelijke) karakteristieken en zijn of ze instaat het gewenste gebiedsgerichte beleid te realiseren. Nadrukkelijk zal ook worden gekeken naar instituties die formeel geen gebiedscommissies zijn maar materieel wel als zodanig optreden. Mogelijke voorbeelden zijn Nationale Landschappen en Reconstructiecommissies.</p>	
<p><i>Doelstelling van het onderzoek:</i> Analyse van gebiedscommissies en hun rol bij de facilitering, bepaling en inhoud van de invulling van het ILG. Met de vaststelling van het Investeringsbudget Landelijk Gebied (ILG) veranderde vanaf 1 januari 2007 de aansturing van het landelijke gebied. Met het ILG krijgen de provinciale overheden verantwoordelijkheden voor ontwikkeling en uitvoering van gebiedsgericht beleid met de inzet van rijksmiddelen, eigenmiddelen en andere geldstromen. De kern van de nieuwe sturingsfilosofie is dat provincies, in samenwerking met gemeenten, waterschappen en maatschappelijke organisaties de regie voeren bij de programmering en uitvoering van het rijksbeleid voor het landelijke gebied. In veel provincies wordt gewerkt met gebiedscommissies of streekcommissies. Ook andere 'oplossingen' zijn mogelijk (nationale landschappen, Geldersch landschap). Voor het gemak gebruiken we daarom voorlopig het omvattende begrip gebiedspartners. Het doel van het onderzoek is nagaan hoeveel gebiedscommissies c.q. gebiedspartners er zijn; wat ze doen; hoe ze functioneren; hoe ze georganiseerd zijn, hoe ze zich profileren en of in staat zijn het gewenste gebiedsgerichte beleid te realiseren.</p>	
<p><i>Aanpak en tijdpad:</i> Allereerst zal worden geprobeerd de gebiedscommissies op een goede manier te duiden. Daarbij gaat het om een vergelijkend onderzoek van institutionele arrangementen, met oog voor best practices en een beoordeling van de effectiviteit van het gebiedsbeleid.</p> <p>Op basis van verkenning van theorie en literatuur en de informatie ontleend aan gespreken zal een vragenlijst worden ontwikkeld. Deze zal worden gebruikt voor een enquête onder alle of een voldoende aantal gebiedscommissies en/of andere relevante als gebiedscommissies opererende instituties.</p>	
<p><i>Beoogde en bereikte resultaten en producten:</i> Rapport op basis van literatuur en twee surveys (onder provincies en gebiedscommissies). Enquête resultaten moeten nog verwerkt worden. Beoogde afronding eind maart. Deelresultaten (provincies) en deelrapportage zijn in januari 2009 beschikbaar</p> <p>Jongeneel, R, N.B.P Polman, L.H.G Slangen & H. Leneman (2009) Gebiedscommissies: analyse van betekenis voor het gebiedsgerichte beleid, WOT-rapport xx, Wageningen, WOT N&M</p>	
<p><i>Doorwerking resultaten naar doelgroepen:</i> Er kunnen op dit moment nog geen harde conclusies worden getrokken</p>	

Vorbereiding rapportage van de CBD 2010 indicatoren voor water

Programma WOT-04-002
Resultaten 2008 per project

Programmathema:	Onderbouwend Onderzoek
Projecttitel:	Vorbereiding rapportage van de CBD 2010-indicatoren voor water
Projectnummer:	5235177-01 en 5233526-01 (2008/6.1)
BAS-code	WOT-04-002-121
Projectleider:	Marieke de Lange
Uitvoerende instellingen:	Alterra
Doelgroep/probleemhebber:	Planbureau voor de Leefomgeving
Contactpersoon van de doelgroep:	Peter van Puijenbroek
Startdatum:	01-01-2008
Einddatum:	31-12-2008

Kennisbehoefte doelgroep:

Om te bepalen in hoeverre de doelstellingen van de CBD gehaald zijn, is op mondiaal en Europees niveau een indicatorensystematiek ontwikkeld. Deze systematiek moet nu doorvertaald worden naar de Nederlandse situatie. Binnen dit project staat specifiek het aquatische milieu centraal, daar hier nog relatief weinig aandacht aan besteed is.

Doelstelling van het onderzoek:

Nederland is een van de partijen van het Verdrag inzake Biologische Diversiteit (Convention on Biological Diversity - CBD) . Een van de hoofddoelstellingen van de CBD is om in 2010 de achteruitgang van biodiversiteit te stoppen (de zogenoemde 2010 doelstelling). In 2009 is een Quickscan *EU-biodiversiteitsdoelstellingen 2010* voorzien en ook in de Natuurbalans van 2010 is een van de thema's de EU-biodiversiteitsdoelstelling 2010. Doel van dit onderzoek is om te inventariseren welke aan het water gerelateerde CBD 2010 - indicatoren nodig zijn om de Nederlandse situatie te beschrijven en indien nog niet beschikbaar te maken voor de twee rapportages rond de 2010 biodiversiteitsdoelstellingen. In het onderzoek zijn twee indicatoren verder uitgewerkt: 'invasive alien species' (exoten) en 'freshwater quality' (zoetwaterkwaliteit).

Aanpak en tijdpad:

Er wordt geïnventariseerd welke aan het water gerelateerde CBD 2010 - indicatoren nodig zijn voor de NL situatie, welke al aanwezig zijn, welke nog moeten worden beschreven en indien deze nog niet beschikbaar zijn, ze uit te werken. Een indicator moet een meetinstrument vormen waarmee de toestand van de biodiversiteit te toetsen valt. Als referentiepunt kan hiervoor de toestand van de betreffende indicator in bepaald jaartal genomen worden (bijvoorbeeld een referentie jaar waarin de ecologische toestand bij consensus goed bevonden is).

Beoogde en bereikte resultaten en producten:

Lange, H.J. de, G.H.P. Arts, W.C.E.P. Verberk (2008) Verkenning CBD 2010-indicatoren zoetwater. Inventarisatie en uitwerking relevante indicatoren voor Nederland. WOt Werkdocument 122, Wageningen, WOT N&M.

Doorwerking resultaten naar doelgroepen:

De Indicator exoten is toegepast voor de huidige Nederlandse situatie. Dit wordt komend jaar in de Quickscan *EU-biodiversiteitsdoelstellingen 2010* gebruikt. De Indicator Zoetwaterkwaliteit is uitgewerkt om met name milieudruk op zoetwatersystemen weer te geven. Deze is uitgetest op een kleine dataset. De combinatie van levensstrategie met wijze van ademhaling van macrofauna soorten lijkt veelbelovend om verder te ontwikkelen tot indicator milieudruk.

Natuurgericht milieubeleid in Europees perspectief: een verkenning

Programma WOT-04-002
Resultaten 2008 per project

Programmathema:	Onderbouwend Onderzoek
Projecttitel:	Natuurgericht milieubeleid in Europees perspectief: een verkenning
Projectnummer:	5235162-01 (2008/6.2)
BAS-code	WOT-04-002-122
Projectleider:	Maurice Paulissen
Uitvoerende instellingen:	Alterra
Doelgroep/probleemhebber:	Planbureau voor de Leefomgeving
Contactpersoon van de doelgroep:	Mark van Veen
Startdatum:	01-01-2008
Einddatum:	31-12-2008 (uitloop 2009 akkoord Harm Houweling)

Kennisbehoefte doelgroep:

In hoeverre komt de (milieu)druk op natuur in andere gebieden binnen de EU overeen met die in Nederland? Welk beleid is of wordt binnen gebieden met een vergelijkbare problematiek als Nederland ontwikkeld om de milieuocondities voor natuur te verbeteren?

Om deze kennisvraag te beantwoorden zijn de volgende onderzoeksvragen geformuleerd:

- Welke gebieden binnen de EU hebben een vergelijkbare milieudruk als Nederland en waar zijn heel andere factoren bepalend voor de druk op natuur?
- Voor de gebieden met een vergelijkbare problematiek als Nederland: welk beleid is/wordt daar ontwikkeld om milieuocondities voor natuur te verbeteren? Wordt dit centraal of decentraal uitgevoerd?

Doelstelling van het onderzoek:

Nederland streeft naar vermindering van milieuknelpunten voor natuur zoals verdroging en vermessing. Dit is maatschappelijk geen gemakkelijke opgave, maar succesvol beleid kan bijdragen aan het halen van (inter)nationale biodiversiteitsdoelstellingen.

Dit project beoogt inzicht te krijgen:

- in hoeverre andere delen van de EU soortgelijke (milieu)druk op natuur kennen als Nederland;
- welk beleid voeren andere lidstaten (of deelgebieden daarvan) om de milieudruk te verminderen, gericht op die delen die een vergelijkbare milieudruk als Nederland hebben?

Vergelijking van de Nederlandse situatie met andere delen van de EU kan bijdragen aan optimalisatie van het Nederlandse natuurgerichte milieubeleid.

Aanpak en tijdpad:

Na een verkennende fase, waarin bestaande gegevens en kaartbeelden worden geanalyseerd, worden twee casusgebieden met vergelijkbare milieudruk als Nederland nader uitgewerkt. Naast gepubliceerde (digitale) bronnen worden hiertoe (schriftelijke) interviews gehouden met beleidsverantwoordelijken voor natuurgericht milieubeleid. Dit resulteert in factsheets en een publicatie.

Beoogde en bereikte resultaten en producten:

Doorn, A. van & M. Paulissen (2009) *Natuurgericht milieubeleid in Europees perspectief: een verkenning*.

Wageningen, Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu, WOT-werkdocument xx, Wageningen, WOT N&M

-Nederlandstalig artikel

-lunchpresentatie PBL op 16 juni 2009

Doorwerking resultaten naar doelgroepen:

Natura 2000 gebieden in Engeland resp. Denemarken kennen een vergelijkbare problematiek als in Nederland wat betreft verdroging resp. vermessing; Nederland kan vooral leren van het Engelse model van natuurgericht milieubeleid.

Indicator voor Ecosysteem-goederen en diensten

Programma WOT-04-002	
Resultaten 2008 per project	
Programmathema:	Onderbouwend Onderzoek
Projecttitel:	Indicator voor Ecosysteem-goederen en -diensten
Projectnummer:	5235057-01 (2008/6.3)
BAS-code	WOT-04-002-123
Projectleider:	Leon Braat
Uitvoerende instellingen:	Alterra
Doelgroep/probleemhebber:	Planbureau voor de Leefomgeving
Contactpersoon van de doelgroep:	Rob Alkemade
Startdatum:	01-01-2008
Einddatum:	31-12-2008
<p><i>Kennisbehoefte doelgroep:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Kennis over ecosysteemdiensten. Het conceptuele raamwerk dat in het kader van de Millennium Ecosystem Assessment is ontwikkeld en gepubliceerd, moet voor Nederland worden gespecificeerd, beschreven in kwalitatieve en kwantitatieve termen. Daarbij geldt dat niet alleen de in Nederland geproduceerde diensten tellen, maar ook de “geïmporteerde” diensten. • Kennis over de relatie Ecosysteemdiensten – biodiversiteit. Voor elk van de onderscheiden ecosysteemdiensten moeten de functionele relaties worden geanalyseerd en beschreven met aspecten van biodiversiteit, waarbij Mean Species Abundance (MSA) de primaire biodiversiteitindicator is. Ook voor de geïmporteerde diensten is kennis nodig over de biodiversiteit in het producerende systeem. 	
<p><i>Doelstelling van het onderzoek:</i></p> <p>Na een lange geschiedenis in de wetenschappelijk wereld is in de laatste jaren is ook in beleidskringen aandacht gekomen voor de kwantificering van de goederen en diensten die geleverd worden door ecosystemen en de rol van het biodiversiteitsniveau. In internationale beleidsdocumenten en in de Nationale en Europese onderzoeksprogramma's is de kwantificering van 'Ecosystem Goods & Services' een thema. Voor de rekenmodellen die bij het Milieu en NatuurPlanbureau (PBL) ontwikkeld worden is het belangrijk om de goederen en diensten die geleverd worden door ecosystemen in relatie tot de biodiversiteit van de systemen te beschrijven en te kwantificeren. Het doel is om de beschikbare kwantitatieve informatie over door biodiversiteit geleverde goederen en diensten te verzamelen, te ordenen en te analyseren als bijdrage aan het lopend PBL- project 'Relationships between biodiversity and ecosystem goods and services'. De focus zal daarbij zijn <i>een ontwerp voor een mogelijke indicator(set) voor Nederland</i>, over relaties tussen biodiversiteit en goederen en diensten en de bestaande ruimtelijke bestanden van Nederland. De haalbaarheid van een model om de goederen en diensten die geleverd worden door de Nederlandse biodiversiteit en ecosystemen te beschrijven dient te worden verkend.</p>	
<p><i>Aanpak en tijdpad:</i></p> <p>Literatuurstudie Ecosysteemdiensten ; Literatuurstudie relatie Ecosysteemdiensten niveaus – biodiversiteitsniveaus; Analyse datasets voor ecosysteemdiensten in Nederlandse situatie; constructie empirisch gebaseerde mathematische relaties (basale statistiek); Vergelijkende analyse (testen van gevonden relaties voor Nederland met relaties in de literatuur); Rapporteren / evalueren in “peer” context.</p>	
<p><i>Beoogde en bereikte resultaten en producten:</i></p> <p>Braat, L.C. & T.C.P. Melman, m.m.v. J. Clement, R. Smidt, J. van Os, B.Elbersen (2009) Indicatoren voor duurzaam gebruik van ecosysteemdiensten: een eerste verkenning, WOT-werkdocument xx, Wageningen, WOT N&M</p>	
<p><i>Doorwerking resultaten naar doelgroepen:</i></p> <p>Er is een aanzet gemaakt voor indicatoren voor ecosysteemdiensten, met ruimtelijk uitgewerkte voorbeelden in de landbouwsector en natuur, die ten behoeve van de Natuurverkenning 4 in 2011 verder zullen worden geoperationaliseerd.</p>	

Indicatoren mens- en natuur en landschap: beleving en recreatief gebruik

Programma WOT-04-002
Resultaten 2008 per project

Programmathema:	Onderbouwend Onderzoek
Projecttitel:	Indicatoren mens - natuur en landschap: beleving en recreatief gebruik
Projectnummer:	5235101-01 (2008/7.1)
BAS-code	WOT-04-002-127
Projectleider:	Sjerp de Vries
Uitvoerende instellingen:	Alterra
Doelgroep/probleemhebber:	Planbureau voor de Leefomgeving
Contactpersoon van de doelgroep:	Martijn van der Heide
Startdatum:	01-01-2008
Einddatum:	31-12-2008

Kennisbehoefte doelgroep:

De eerste kennisvraag betreft hoe de bestaande indicatoren, modellen en onderzoeken op het terrein van beleving en recreatief gebruik van natuur en landschap ten opzichte van elkaar zijn te positioneren. De tweede vraag betreft de indicatoren die het PBL voor deze aspecten van 'natuur voor mensen' graag zou zien. De derde en laatste vraag betreft de uitwerking van de gewenste indicatoren.

Doelstelling van het onderzoek:

Er is bij het PBL een grote hoeveelheid onderzoek beschikbaar m.b.t. het gebruik en beleving van natuur en landschap. Toch blijkt dat de informatie uit dit onderzoek vaak onderling moeilijk vergelijkbaar is. Het streven is tot een wetenschappelijk robuuste set van indicatoren op dit gebied te komen, die op z'n minst binnen het PBL ook het nodige draagvlak heeft.

Aanpak en tijdpad:

Er wordt begonnen met het opstellen van een conceptueel kader, zowel theoretisch/inhoudelijk als methodologisch, waarbinnen het bestaande werk gepositioneerd kan worden. Vervolgens vindt er een nadere vraagarticulatie plaats: wat is gegeven de doelstellingen van het PBL de meest bruikbare set van indicatoren? Vervolgens wordt het bestaande materiaal geëvalueerd op haar geschiktheid in deze en worden eventuele lacunes geïdentificeerd en voorstellen gedaan om deze op te vullen.

Beoogde en bereikte resultaten en producten:

Er is een conceptueel kader opgesteld waarbij tevens een aantal keuzes voorgesteld werden. Dit geheel is besproken gedurende een workshop waarbij vooral PBL-medewerkers aanwezig waren. Het doel van de workshop was te komen tot een nadere vraagarticulatie: welke indicatoren op het terrein van de beleving en het recreatief gebruik van natuur en landschap zijn voor het PBL het meest wezenlijk. Gedurende de workshop bleek dat er meer behoefte bestond aan een samenhangende set van indicatoren dan aan een zeer beperkt aantal kernindicatoren: in veel gevallen werd er geen keuze gemaakt, maar werden beide opties relevant geacht.

Vries, S. de (2009) Beleving & recreatief gebruik van natuur & landschap; naar een robuuste en breed gedragen set van indicatoren voor de maatschappelijke waardering van natuur en landschap. WOT-werkdocument xx. Wageningen, WOT N&M

Doorwerking resultaten naar doelgroepen:

De doorwerking is nu nog beperkt, doordat het uiteindelijke projectresultaat nog niet is opgeleverd. Het is wel de bedoeling dat het een rol speelt in de nieuwe Natuurverkenning.

Indicatoren mens- en natuur en landschap: betrokkenheid en draagvlak

Programma WOT-04-002
Resultaten 2008 per project

Programmathema:	Onderbouwend Onderzoek
Projecttitel:	Indicatoren mens - natuur en landschap: betrokkenheid en draagvlak
Projectnummer:	LEI 21039 en WU 2100845400 (2008/7.2)
BAS-code	WOT-04-002-128
Projectleider:	Erik de Bakker / Kris van Koppen
Uitvoerende instellingen:	LEI / WU-SSG
Doelgroep/probleemhebber:	Planbureau voor de Leefomgeving
Contactpersoon van de doelgroep:	Marijke Vonk
Startdatum:	01-01-2008
Einddatum:	31-12-2008

Kennisbehoefte doelgroep:

Het doel van dit project is een theoretisch en methodisch verantwoorde indicatorenset voor draagvlak en betrokkenheid van burgers bij natuur en landschap, die een meer optimale vergelijking van draagvlakstudies op dit terrein mogelijk maakt. Dit is belangrijk voor het inzichtelijk maken van de maatschappelijke waardering van natuur en landschap en welke verwachtingen men wel of niet mag koesteren met betrekking tot aanvaarding en ondersteuning van natuur- en landschapsbeleid.

Doelstelling van het onderzoek:

Er is bij PBL een grote hoeveelheid onderzoek beschikbaar m.b.t. het gebruik en beleving van natuur en landschap, alsmede de betrokkenheid en draagvlak bij natuur en landschap. Toch blijkt dat de kennis uit dit onderzoek vaak onderling moeilijk vergelijkbaar is. Als gevolg hiervan is (i) een integrale waardering en eenduidige kwalificatie van draagvlak en betrokkenheid, gebruik en beleving van natuur en landschap niet of nauwelijks mogelijk en is (ii) het vaak onduidelijk hoe de verschillende datastromen zich tot elkaar verhouden en hoe deze met elkaar (wetenschappelijk robuust) zijn te verbinden

Aanpak en tijdspad:

Dit project is opgebouwd als een twee-trapsraket. In de eerste oriënterende trap van de raket staat de eerste kennisvraag centraal waarbij het gaat om een theoretisch raamwerk waarmee het onderzoek binnen PBL met betrekking tot draagvlak en betrokkenheid van burgers kritisch kan geëvalueerd i.r.t. de doelen en opgaven van het PBL. De uitkomst van de oriëntatie is bepalend voor de invulling van de (uitwerkende) tweede trap waarin de ontwikkeling centraal staat van een verantwoorde en voor het PBL bruikbare set van indicatoren voor draagvlak en betrokkenheid van burgers bij natuur en landschap. De resultaten van deze evaluatie en verdere invulling worden in het najaar bediscussieerd met betrokken medewerkers van PBL en ook andere onderzoekers.

Beoogde en bereikte resultaten en producten:

In november 2008 een succesvolle discussiebijeenkomst met betrokken PBL-ers, andere onderzoekers en betrokken beleidsmedewerker.

Bakker, H.C.M. de & C.S.A. van Koppen (2009), Draagvlakonderzoek in de steigers, WOT-werkdocument xx, Wageningen, WOT N&M.

Doorwerking resultaten naar doelgroepen:

Het binnenkort verschijnende werkrapport biedt een overzicht van de verschillende kennisdomeinen die bij draagvlakonderzoek van belang zijn en presenteert een raamwerk en set van indicatoren die verder uitgewerkt en ontwikkeld zou kunnen worden in een vervolgproject.

De rol van groen in de kwaliteit van de leefomgeving

Programma WOT-04-002	
Resultaten 2008 per project	
Programmathema:	Onderbouwend Onderzoek
Projecttitel:	De rol van groen in de kwaliteit van de leefomgeving
Projectnummer:	5235061-01 (2008/7.3)
BAS-code	WOT-04-002-129
Projectleider:	Jan Vreke
Uitvoerende instellingen:	Alterra
Doelgroep/probleemhebber:	Planbureau voor de Leefomgeving
Contactpersoon van de doelgroep:	Marijke Vonk
Startdatum:	01-01-2008
Einddatum:	31-12-2008

Kennisbehoefte doelgroep:

Welk (type) groen draagt in welk type wijk en voor welke groepen bewoners bij aan de kwaliteit van de leefomgeving, en via welke mechanismes verloopt dit?

Doelstelling van het onderzoek:

Inzicht in de betekenis van stedelijk groen voor de kwaliteit van de leefomgeving gezien vanuit het perspectief van de bewoners.

Aanpak en tijdpad:

1. definiëren begrippen plus opstellen overzicht wensen
2. beschrijven mechanisme voor enkele combinaties van wens, bevolkingsgroep en wijktype

Beoogde en bereikte resultaten en producten:

Fase 2 is slechts gedeeltelijk afgerond en zal in 2009 worden afgerond.

Salverda, I.E. & J. Vreke: Kwaliteit leefomgeving en stedelijk groen, Wot-werkdocument xx, Wageningen, WOT N&M

Doorwerking resultaten naar doelgroepen:

Het onderzoek is uitgevoerd voor het Planbureau voor de Leefomgeving. De resultaten dragen bij aan de kennis die wordt toegepast in de beleidsgerichte publicaties van het PBL zoals de Natuurbalans, thematische verkenningen en quick scans.

Beleving landschapsveranderingen

Programma WOT-04-002	
Resultaten 2008 per project	
Programmathema:	Onderbouwend Onderzoek
Projecttitel:	Beleving landschapsveranderingen
Projectnummer:	5235350 (2008/7.4)
BAS-code	WOT-04-002-130
Projectleider:	Agnes van den Berg
Uitvoerende instellingen:	Alterra
Doelgroep/probleemhebber:	Planbureau voor de Leefomgeving
Contactpersoon van de doelgroep:	Hans Farjon
Startdatum:	01-01-2008
Einddatum:	31-12-2008

Kennisbehoefte doelgroep:

De vraag is op welke wijze de beleving van veranderingen in het landschap in beeld gebracht kan worden rekening houdend met de complexiteit van psychologische reacties op veranderingen en de dynamiek van de sociale en fysieke context.

Doelstelling van het onderzoek:

Het ontwikkelen van een methode waarmee de maatschappelijke waardering van landschappelijke transformaties in beeld gebracht kan worden.

Aanpak en tijdpad:

De werkwijze bestaat uit een literatuurstudie, discussiebijeenkomsten, en een tweetal experimenten

Beoogde en bereikte resultaten en producten:

Er is één experiment uitgevoerd en er is een literatuurstudie verricht die momenteel wordt uitgewerkt in een essay. De resultaten zullen worden gepubliceerd in de volgende Wot-werkdocumenten:

Winsum-Westra, M. van, Berg, A.E. van den, Donders, J.F. & Jagt, S. van der (2009, i.v.). Gerealiseerd of gepland? Experimenteel onderzoek naar de beleving van landschapsveranderingen, Wot-werkdocument xx, Wageningen, WOT N&M

Jagt, S. van der & Berg A.E. van den (2009, i.v.). Hoe reageren mensen op landschapsveranderingen?, Werkdocument xx Wageningen, WOT N&M

Doorwerking resultaten naar doelgroepen:

Het onderzoek is uitgevoerd voor het Planbureau voor de Leefomgeving. De resultaten dragen bij aan de kennis die wordt toegepast in de beleidsgerichte publicaties van het PBL zoals de Natuurbalans, thematische verkenningen en quick scans.

Programma Beheer: leren van ons omliggende landen (vervolg 2008)

Programma WOT-04-002
Resultaten 2008 per project

Programmathema:	Onderbouwend Onderzoek
Projecttitel:	Programma Beheer: leren van ons omliggende landen (vervolg 2008)
Projectnummer:	LEI 21033 (2008/8.2)
BAS-code	WOT-04-002-132
Projectleider:	Marie-José Smits
Uitvoerende instellingen:	LEI
Doelgroep/probleemhebber:	Planbureau voor de Leefomgeving
Contactpersoon van de doelgroep:	Jaap Wiertz
Startdatum:	01-01-2008
Einddatum:	31-12-2008

Kennisbehoefte doelgroep:

De vraag is wat wij kunnen leren van Engeland en Denemarken als het gaat om het bereiken van de doelstellingen zoals geformuleerd binnen Programma Beheer. Daarbij ligt de nadruk op de rol die het centraal dan wel decentraal gezag daarbij spelen, en met name de afstemming tussen centraal en decentraal gezag. Hoe zijn de doelstellingen van het beleid geformuleerd? Hoe wordt het beleid geëvalueerd wat betreft effectiviteit, efficiëntie en participatiegraad? Welke beleidsinstrumenten worden gebruikt ten behoeve van de kwaliteitsbewaking? Hoe wordt de natuurkwaliteit gemeten en gewaarborgd?

Doelstelling van het onderzoek:

In 2007 zijn in een project de regelingen binnen Programma Beheer beschreven en is een quick-scan uitgevoerd om te bestuderen hoe regelingen vergelijkbaar met Programma Beheer in ons omliggende landen zijn georganiseerd. In 2008 worden de regelingen in Engeland en Denemarken, alsook in Nederland, nader bestudeerd en vergeleken. De nadruk ligt daarbij op de relatie centraal-decentraal gezag, en met name de kwaliteitsbewaking in de relatie centraal en decentraal gezag. De kwaliteitsbewaking wordt geanalyseerd aan de hand van twee beleidsinstrumenten. Namelijk, monitoringssystemen voor het sturen van natuurkwaliteit. En ex-ante studies en evaluaties over de effectiviteit, efficiëntie en participatiegraad van het natuurbeleid. Ook de relatie tussen monitoringssystemen en evaluaties wordt weergegeven (m.n. data verkregen met monitoringssystemen kan gebruikt worden bij evaluaties).

Aanpak en tijdspad:

Desk research gecombineerd met (mondelinge en telefonische) interviews. Vooral wat betreft ontwikkelingen die nog gaande zijn zullen interviews nodig zijn, om te achterhalen wat de verwachtingen zijn.

Beoogde en bereikte resultaten en producten

Smits, M.J.W., T. Selnes, M.J. Bogaardt, Natuurbeheer in internationaal perspectief - blik op Nederland, Denemarken, Engeland, Werkdocument xx, Wageningen, WOT N&M.

Doorwerking resultaten naar doelgroepen:

Gekeken is wat Nederland kan leren van Engeland en Denemarken als het gaat om de aansturing van natuurbeheerders. Met name Denemarken is interessant, omdat men daar bezig is met het invoeren van een elektronisch systeem om beheerders aan te sturen en te controleren.

Metamodellering Natuurplanner 2008

Programma WOT-04-002	
Resultaten 2008 per project	
Programmathema:	Onderbouwend Onderzoek
Projecttitel:	Metamodellering Natuurplanner 2008
Projectnummer:	5235014-01 (2008/10.1)
BAS-code	WOT-04-002-134
Projectleider:	Han van Dobben
Uitvoerende instellingen:	Alterra
Doelgroep/probleemhebber:	Planbureau voor de Leefomgeving
Contactpersoon van de doelgroep:	Jaap Wiertz
Startdatum:	01-01-2008
Einddatum:	31-12-2008

Kennisbehoefte doelgroep:

De te ontwikkelen kennis betreft de verandering in de vegetatie die optreedt als gevolg van veranderingen in depositie, hydrologie en beheer. Deze verandering wordt gespecificeerd als verandering in 'natuurwaarde', in het voorkomen van individuele soorten, en in vegetatietype. Een vraag die enige nadere studie vergt is de wijze waarop de 'natuurwaarde' wordt gekarakteriseerd.

Doelstelling van het onderzoek:

De Natuurplanner is een complex stelsel van modellen dat uitspraken doet over de verwachte verandering in natuurwaarde als gevolg van veranderingen in depositie, hydrologie en beheer. Er is behoefte aan een eenvoudige beschrijving van het gedrag van de Natuurplanner, bij voorbeeld in de vorm van regressievergelijkingen of van vuistregels voor effect-ingreep relaties.

Aanpak en tijdpad:

De reeds beschikbare database van Van der Hoek & Heuberger ((2006) met uitkomsten uit de Natuurplanner wordt gebruikt als uitgangspunt. Per vegetatietype worden regressieberekeningen uitgevoerd, en de uitkomsten daarvan worden samengevat in vuistregels. Deze zullen worden getoetst in een expert workshop.

Beoogde en bereikte resultaten en producten:

Doorrekening is gereed en gepresenteerd op expert workshop op 28 oktober. Naar aanleiding daarvan nieuwe doorrekening gedaan, is gereed.
Dobben, H.F. van (2009) Meta-model van de Natuurplanner. WOt rapport xx, Wageningen, WOT N&M.

Doorwerking resultaten naar doelgroepen:

NP is nuttig instrument voor voorspellen effecten van beheers en beleidsmaatregelen, maar beschrijving van effect op soortniveau dient wel verbeterd te worden

Ontwikkeling Geo-database Kwaliteitsborging Natuur

Programma WOT-04-002
Resultaten 2008 per project

Programmathema:	Onderbouwend Onderzoek
Projecttitel:	Ontwikkeling Geo-database Kwaliteitsborging Natuur
Projectnummer:	5235059-01 (2008/10.2)
BAS-code	WOT-04-002-135
Projectleider:	Marlies Sanders
Uitvoerende instellingen:	Alterra
Doelgroep/probleemhebber:	Planbureau voor de Leefomgeving
Contactpersoon van de doelgroep:	Arjen van Hinsberg
Startdatum:	01-01-2008
Einddatum:	31-12-2008

Kennisbehoefte doelgroep:

Het PBL ontwikkelt indicatoren voor het bepalen van de mate van realisatie van natuurdoelen, de gewenste natuurkwaliteit, benodigde milieu en ruimtecondities en knelpunten daarin. Deze indicatoren kunnen het traject Kwaliteitsborging EHS, EHS-grootproject, monitoring AVP en Nota Ruimte ondersteunen. Hiervoor wordt een aantal ruimtelijke bestanden ontwikkeld die in dit project met elkaar gecombineerd zullen worden in een geodatabase. Dit zijn bijvoorbeeld kaarten met het actuele natuurareaal in Nederland zoals de Basiskaart Natuur. Andere bestanden zijn de natuurdoeltypenkaart waaruit dan weer verschilkaarten (distance to target) voor bijvoorbeeld grondgebruik kunnen worden afgeleid. De opzet van een geodatabase ten opzichte van een specifieke resultaatkaart maakt dat er, afhankelijk van de componentbestanden, vele resultaatkaarten mogelijk zijn. Het resultaat is dan afhankelijk van de wensen van de gebruiker. Bijvoorbeeld gebieden met agrarisch natuurbeheer kunnen wel of niet opgenomen worden bij realisatie van de EHS. Onderzocht zal worden hoe de kwaliteitstatus A kan worden gegeven aan een geodatabase en het scala aan mogelijke resultaatkaarten.

Doelstelling van het onderzoek:

De doelstelling van het project is de ontwikkeling van de geodatabase met daarin (basis)bestanden over natuur die belangrijk zijn voor PBL, het traject Kwaliteitsborging Natuur ondersteunen en voldoen aan kwaliteitstatus A.

Aanpak en tijdpad:

(Het project wordt georganiseerd in een aantal deelprojecten: In 2008 zijn dit:

- Kwaliteitsborging status A verkennen en voorbereiden voor de geodatabase
- Realisatie geodatabase met als resultaat Basiskaart Terrestrische Natuur naar Versie 2007(informatie 2006/2007)
- Afronding Basiskaart Aquatische Natuur en opname in de geodatabase
- Masterplan (investeringsplan) verdere ontwikkeling geodatabase

Beoogde en bereikte resultaten en producten:

- eerste teksten voor verkrijgen status A geodatabase opgenomen in rapport
- werkversie van de geodatabase gemaakt
- kaart Bestaande Natuur 2007 gemaakt en vergeleken met de versie van 2004
- Basiskaart Aquatische Natuur afgemaakt en opgenomen
- Masterplan gemaakt en opgenomen in de database

Sanders, M.E., J. Clement, H. Kramer, Y. van Randen, I. Woltjer, (2009) GeoOrakel Natuur; Een geodatabase met natuurgegevens voor al uw kartografische wensen, Wot-werkdocument xx, Wageningen, WOT N&M

Doorwerking resultaten naar doelgroepen:

Reactie van doelgroep op presentatie van werkversie waren positief.

Werkelijk gebruik van database door doelgroep wordt gerealiseerd in vervolgproject 2009 en 2010.

Ontwikkeling verbeterde landallocatiemodule voor IMAGE

Programma WOT-04-002
Resultaten 2008 per project

Programmathema:	Onderbouwend Onderzoek
Projecttitel:	Ontwikkeling verbeterde landallocatiemodule voor IMAGE
Projectnummer:	5120393-01 (2008/10.3)
BAS-code	WOT-04-002-136
Projectleider:	Peter Verburg
Uitvoerende instellingen:	WU-LAD
Doelgroep/probleemhebber:	Planbureau voor de Leefomgeving
Contactpersoon van de doelgroep:	Elke Stehfest
Startdatum:	01-01-2008
Einddatum:	31-12-2008

Kennisbehoefte doelgroep:

The objectives are addressed by the following research questions:

- How can the current practice of modeling land use/cover types, and the land allocation module of IMAGE specifically, be improved by explicitly addressing land use system types?
- How can we simulate spatial and temporal changes of land use systems on global scale?
- How can land use intensities be used to better describe land use system changes?
- How can modeling of different land-use intensities be implemented in the IMAGE model, especially in consistency with the LEITAP model?
- How can the improved land change module optimally contribute to the functioning of the IMAGE model as a whole?

Doelstelling van het onderzoek:

Development of an improved land change module for the IMAGE model in order to best use the current knowledge of dynamics in the land use system and improved assessments of the IMAGE model. By using land use intensity and land system information the dynamics of land use will be described more accurately and coupling to impact assessment modules, such as GLOBIO for biodiversity, will be improved.

Aanpak en tijdspad:

Four workpackages are distinguished:

- Elaboration of concepts.
- Land use intensification component.
- Land use system allocation component.
- Integration and implementation of the land change module.

Beoogde en bereikte resultaten en producten:

Publications:

-Letourneau, A., Verburg, P.H., Neumann, K., Stehfest, E. 2009. Development of a novel method for land allocation within the integrated assessment model IMAGE. WOT-report (to be delivered January 31st 2009)

-Neumann, K., Verburg, P.H., Stehfest, E., Mueller, C. 2009. The yield gap of grain production – a global and regional perspective. To be submitted to a peer-reviewed journal

Presentations:

-Progress presentation at IMAGE workshops on: March 31st 2008/April 1st 2008 (Bilthoven) and October 14th and 15th (Wageningen)

-Interactive session on the interpretation/validation of the land use system map at the Wageningen IMAGE workshop (October 14th and 15th).

-"A new land allocation model for IMAGE", presentation by Peter Verburg at the Global Land Use Data Workshop, May 22-23 2008, Vienna, Austria

The design of the new land allocation module made during this project has been in constant interaction with the stakeholders at PBL. At several moments the concepts, data and practicalities were discussed and the design modified. The main result of the project is a prototype of the land allocation model and documentation including a set of improved data sets for use in the simulations. Consolidation and improvement of the modeling concepts in the next phase of this project should lead to an operational version that has been sufficiently verified to use in integrated assessments at the PBL.

Doorwerking resultaten naar doelgroepen:

The prototype indicates that the new land allocation approach provides an excellent alternative for the current land allocation module in the IMAGE model. During the next phase a consolidated version will be implemented for future assessments at PBL.

Vadidatie STONE op gegevens uit LMM/BIN

Programma WOT-04-002	
Resultaten 2008 per project	
Programmathema:	Onderbouwend Onderzoek
Projecttitel:	Validatie STONE op gegevens uit LMM/BIN
Projectnummer:	5235188-01 en LEI 31409 (2008/10.4)
BAS-code	WOT-04-002-137
Projectleider:	Caroline van der Salm / Wim de Hoop
Uitvoerende instellingen:	Alterra / LEI
Doelgroep/probleemhebber:	Planbureau voor de Leefomgeving
Contactpersoon van de doelgroep:	Aaldrik Tiktak
Startdatum:	01-01-2008
Einddatum:	31-12-2008
<p><i>Kennisbehoefte doelgroep:</i></p> <p>Voor de ontwikkeling van een protocol moeten de volgende vragen worden beantwoord:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Welke gegevens van het LMM zijn voor de ontwikkelaars van STONE (Alterra, PBL) beschikbaar voor de toetsing en op welke wijze kan hiermee het model worden gecalibreerd? • Welke opties zijn beschikbaar voor de ontwikkeling van een calibratie- en validatie procedure? • Welke optie leent zich het beste voor het protocol? 	
<p><i>Doelstelling van het onderzoek:</i></p> <p>Voor de calibratie en validatie van STONE op data van het Landelijk Meetnet effecten Mestbeleid kunnen verschillende benaderingen gebruikt worden. Deze keuzen hebben invloed op de uitkomsten van scenarioanalyses die met STONE worden uitgevoerd. Doel van dit project is een goed onderbouwd protocol voor calibratie en validatie van STONE te ontwikkelen.</p>	
<p><i>Aanpak en tijdpad:</i></p> <p>De uitvoering van het project is sterk afhankelijk van de databeschikbaarheid. Samen met bronhouders is besproken welke data beschikbaar zijn voor de ontwikkelaars van STONE (Alterra, PBL) en wat de bruikbaarheid is van de data voor het toetsen van STONE. Op basis van deze kennis is een aantal opties omschreven om STONE te calibreren en te valideren.</p> <p>In fase 1 van het project is besloten om in 2008 het accent te leggen op:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Een protocol te ontwikkelen voor validatie en te toetsen op de validatie van mestgift, grondwaterstanden en NO₃ concentraties in het grondwater • een voorstudie uit te voeren naar mogelijkheden voor calibratie. 	
<p><i>Beoogde en bereikte resultaten en producten:</i></p> <p>Validatie vindt plaats op basis van geografische ligging van de bedrijfspercelen en de STONE plots. Uit validatie blijkt dat op nationale schaal er geen grote verschillen bestaan tussen gemeten en gesimuleerde mestgiften en nitraatconcentraties. De door STONE gesimuleerde grondwaterstanden zijn 23 cm minder diep dan gemeten. Dit resultaat wijkt af van validatie van het hydrologisch model op grondwaterbuizen. Op de schaal van grondwaterlichamen en bedrijfstypen zijn er wel significant verschillen tussen metingen en modelresultaten. De verschillen zijn waarschijnlijk voor een groot deel te wijten aan onnauwkeurigheden in landgebruik. De resultaten zijn weergegeven in concept gerapporteerd. De rapportage wordt begin 2009 afgerond.</p> <p>Salm, C. van der, L.J.M. Boumans, G.B.M. Heuvelink, T. van Leeuwen (2009) Validatie van het nutriëntenemissiemodel STONE op meetgegevens uit het Landelijk Meetnet effecten Mestbeleid (LMM). WOT-werkdocument XX, Wageningen, WOT N&M</p>	
<p><i>Doorwerking resultaten naar doelgroepen:</i></p> <p>Uit validatie van STONE op LMM voor de zandgronden kan geconcludeerd worden dat er op nationale schaal geen grote verschillen bestaan tussen gemeten en gesimuleerde mestgiften en nitraatconcentraties op zandgronden. De door STONE gesimuleerde grondwaterstanden zijn echter 23 cm minder diep dan gemeten. Op de schaal van grondwaterlichamen en bedrijfstypen zijn er wel significant verschillen tussen metingen en modelresultaten. De verschillen zijn waarschijnlijk voor een groot deel te wijten aan onnauwkeurigheden in landgebruik.</p>	

Verkenning Module Natuurplanner

Programma WOT-04-002
Resultaten 2008 per project

Programmathema:	Onderbouwend Onderzoek
Projecttitel:	Verkenning Module Natuurplanner
Projectnummer:	5235140-01 (2008/10.5)
BAS-code	WOT-04-002-138
Projectleider:	Jaap van Raffe
Uitvoerende instellingen:	Alterra
Doelgroep/probleemhebber:	Planbureau voor de Leefomgeving
Contactpersoon van de doelgroep:	Jaap Wiertz
Startdatum:	01-01-2008
Einddatum:	31-12-2008

Kennisbehoefte doelgroep:

Binnen dit onderzoek willen we:

Verkennen hoe een 'kostenmodule' eruit dient te zien (onderdeel A):

- Welke vragen dienen ermee beantwoord te worden?
- Aan welke kwaliteitseisen dient het systeem te voldoen?
- Welke input kan als basis worden gebruikt?
- Hoe ziet zo'n systeem er technisch uit?
- Investeringsplan voor realisatie vervolgfases (realisatie definitieve module, vullen database, koppeling aan Natuurplanner)

Anticiperen op het kosteneffectiviteit assessment dat het PBL in 2009 gaat doen (onderdeel B):

- Investeren in een aantal nader te prioriteren witte vlekken in kostenberekeningen
- Opzetten database met gegevens voor assessment.

Doelstelling van het onderzoek:

De afgelopen jaren heeft Alterra regelmatig onderzoeken uitgevoerd waarbij de kosten en effecten van natuurbeheer aan elkaar gekoppeld worden. Daarbij is in verschillende onderzoeken een koppeling gemaakt tussen kosten voor beheersmaatregelen en effecten op de vegetatie volgens berekeningen met de Natuurplanner. Kostennormen uit het normenboek dat Alterra sinds 2006 uitbrengt vormen ook de basis voor de kostenberekeningen.

Tot op heden is er geen module om kosten te koppelen aan de in- en output van de natuurplanner. Berekeningen worden tot op heden 'handmatig' gemaakt op basis van spreadsheets.

Het doel van dit onderzoek is het verkennen van de mogelijkheden om kostenberekeningen van natuurbeheer op een systematische wijze in te richten. Daarbij wordt gedacht aan het ontwikkelen van een 'kostenmodule' die gekoppeld kan worden aan de Natuurplanner, maar eventueel ook losstaand van de Natuurplanner te gebruiken is.

Aanpak en tijdspad:

De fasering van het onderzoek volgt min of meer de onder het kopje kennisbehoefte gestelde vragen.

Voor het eerste deel (A) zullen de volgende activiteiten worden uitgevoerd:

- Verkennen behoeften rond de kostenmodule
- Beschrijven huidige natuurplanner en databank kostennormen
- Welke kwaliteitseisen dienen aan de kostenmodulen te worden gesteld?
- Hoe komt een systeem er technisch uit te zien?
- Welke eisen worden er daarmee gesteld aan de natuurplanner en de databank kostennormen?

Voor het tweede deel (B) worden de volgende activiteiten uitgevoerd:

- Overleg met PBL over gewenste bijdrage aan kosteneffectiviteit assessment
- Voorbereidend werk voor het kosteneffectiviteit assessment

Wanneer er voldoende tijd is: voorbereidend onderzoek voor het assessment.

Beoogde en bereikte resultaten en producten:

Jong, J.J. de , J.K. van Raffe en G.W.W. Wamelink, (2008) Kostenmodule; Een kostenmodule voor de Natuurplanner, Wot-rapport xx, Wageningen, WOT N&M

In dit rapport staan de resultaten van het onderzoek voor PBL

- Verkenning behoefte t.a.v. kostenmodule
- Beschrijven huidige natuurplanner en databank kostennormen
- kwaliteitseisen aan de kostenmodulen
- technische beschrijving van het systeem
- aanvullende eisen aan de natuurplanner en de databank kostennormen

Rapport is nog 'in ontwikkeling' omdat ook de resultaten van het SELS-onderzoek 'Natuurplanner kosten' in het rapport komen en dat deel nog niet is afgerond.

De resultaten van onderdeel B zijn verwerkt in het projectvoorstel voor project 'Uitwerking Kostenmodule Natuurplanner' dat in 2009 moet gaan lopen.

Doorwerking resultaten naar doelgroepen:

Op dit moment is er nog geen sprake van echte doorwerking. De Module wordt gebruikt om de kosten van beheer door te rekenen. Van doorwerking zal sprake zijn als er scenario's worden doorgerekend. Dat is de bedoeling in 2009 (in ene nieuw project: 'Uitwerking Kostenmodule Natuurplanner').

ETC-LUSI

Programma WOT-04-002	
Resultaten 2008 per project	
Programmathema:	Onderbouwend Onderzoek
Projecttitel:	ETC-LUSI
Projectnummer:	5233463-01 (2008/10.6)
BAS-code	WOT-04-002-139
Projectleider:	Gerard Hazeu
Uitvoerende instellingen:	Alterra
Doelgroep/probleemhebber:	Planbureau voor de Leefomgeving
Contactpersoon van de doelgroep:	Keimpe Wieringa
Startdatum:	01-01-2008
Einddatum:	31-12-2008
<i>Kennisbehoefte doelgroep:</i> Behoeft van het PBL om betere afstemming te krijgen met het Europese onderzoek en beleid op het gebied van landgebruik en ruimtelijke informatie.	
<i>Doelstelling van het onderzoek:</i> Het ETC-LUSI consortium ondersteunt het Europese Milieu Agenschap (EEA), de Europese Commissie en andere European Topic Centres (ETC's) bij het analyseren van ruimtelijke milieu data en het opzetten van Europese data infrastructuur. De inbreng van nationale expertise speelt hierbij een belangrijke rol.	
<i>Aanpak en tijdpad:</i> Het ETC-LUSI werkprogramma voor 2008 met bijdrage van Alterra op o.a. het gebied van klimaatverandering en biodiversiteit in kustgebieden, ontwikkeling van typologie en informatie over ecosystemservices, assessment van CAP uitgaven in Nederland, biodiversiteits assessment van berggebieden, validatie van Globcover (landgebruiksdatabase) is voltooid. Het werkprogramma voor 2009 is bepaald met de bijdrage van Alterra erin. Eind 2009 zal het werkprogramma in samen spraak met de EEA voor 2010 worden bepaald.	
<i>Beoogde en bereikte resultaten en producten:</i> Climate Change and Biodiversity in Coastal Zones: Impacts & Adaptation. A literature review. Draft, 2008. W. Geertsema, S. van Rooij and M.J. Epe CAP expenditure and their targeting to environmentally sensitive areas in the Netherlands. RDP payments 2000-2006, 2008. Berien Elbersen, Anne van Doorn and Han Naeff Framework for territorial assessment in the context of present and future rural development. Outline report for Task 5, Berien Elbersen et al., 2008 Regional and territorial development of mountain areas. Integrated assessment of Europe's mountain areas, 2008. Martin Price, Task Manager based on reports from: Marta Pérez-Soba, Gerard Hazeu & Laure Roupioz, Alterra Marian Mierla & Iulian Nichersu, Danube Delta National Institute, Romania C. Iadanza, A. Trigila, L. Guerrieri, M. Falconi & F. Fumanti, ISPRA, Italy Gebhard Banko, Umweltbundesamt, Austria Juan Arevalo, Universitat Autònoma de Barcelona, Spain Quality assessment of GLOBCOVER global land cover database. ETC-LUSI Activity 1.2.2. Validation GLOBCOVER, 2008. Sander Múcher & Gerard Hazeu. Alterra, Wageningen	
<i>Doorwerking resultaten naar doelgroepen:</i> Betere aansluiting bij Europees onderzoek en beleid naar landgebruik en ruimtelijke informatie	

Programmamanagement

Programma WOT-04-002	
Resultaten 2008 per project	
Programmathema:	Onderbouwend Onderzoek
Projecttitel:	Programmamanagement
Projectnummer:	5235165-01
BAS-code	WOT-04-002-141
Projectleider:	Harm Houweling
Uitvoerende instellingen:	Alterra
Doelgroep/probleemhebber:	Planbureau voor de Leefomgeving
Contactpersoon van de doelgroep:	Keimpe Wieringa
Startdatum:	01-01-2008
Einddatum:	31-12-2008

Kennisbehoefte doelgroep:

Het programma WOT-04-002 Natuurplanbureau functie Ondersteunend Onderzoek moet de kennisbasis versterken waarmee het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) de Natuurplanbureau functie kan vervullen

Doelstelling van het onderzoek:

Doel van het project is de efficiënte en effectieve organisatie en leiding van dit programma als onderdeel van de kenniscyclus van PBL en WOT.

Aanpak en tijdspad:

Het project wordt onderverdeeld in drie fasen die aansluiten bij het cyclische proces van kennisontwikkeling in programma WOT-04-002.

- kennis delen; delen van de resultaten van de onderzoeksprojecten uit (2007)
- kennis ontwikkelen; starten en realiseren van de onderzoeksprojecten (2008)
- formuleren werkplan Onderbouwend Onderzoek (2009)

Beoogde en bereikte resultaten en producten:

WOT (2009, in voorbereiding). Jaarrapportage 2008. WOT-werkdocument xx, WOT NM, Wageningen (dit rapport).

Hinssen, P.J.W., 2008. Werkprogramma 2009. Unit Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu (WOT-04) Onderdeel Planbureau functies Natuur en Milieu. WOT-Interne notities 1, WOT NM, Wageningen.

Doorwerking resultaten naar doelgroepen:

De primaire doelgroep is het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL). Het resultaat van het project is een effectieve ontwikkeling van kennis voor het PBL en de doorwerking van deze kennis naar het PBL.

Rapportage Onderbouwend Onderzoek

Programma WOT-04-002	
Resultaten 2008 per project	
Programmathema:	Onderbouwend Onderzoek
Projecttitel:	Rapportage Onderbouwend Onderzoek
Projectnummer:	5232455-03
BAS-code	WOT-04-002-142
Projectleider:	Bram ten Cate
Uitvoerende instellingen:	Alterra
Doelgroep/probleemhebber:	LNV-Natuur / Planbureau voor de Leefomgeving
Contactpersoon van de doelgroep:	Dr. J. van Baalen / Ir. K. Wieringa
Startdatum:	01-01-2008
Einddatum:	31-12-2008

Kennisbehoefte doelgroep:

De overheid heeft kennis nodig over natuur, landschap en milieu in de context van het bestuur, de economie en de samenleving. De WOT Natuur & Milieu verzorgt deze informatie voor met name LNV en het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL). Dit project speelt daarin een belangrijke rol.

Doelstelling van het onderzoek:

Eenduidige rapportage van WOT-producten van de Natuurplanbureaufunctie. Daardoor ontstaat een helder onderscheid tussen PBL-publicaties waarvoor het PBL integrale verantwoordelijkheid draagt (zoals wettelijke producten, thematische assessments) en resultaten van onderbouwend onderzoek waarvoor niet het PBL maar de WUR/WOT verantwoordelijk is. Het communiceren met de media over de publicaties valt onder het koepelproject WOT Natuur & Milieu.

Aanpak en tijdpad:

Het project bestaat uit een aantal concrete activiteiten. Alle activiteiten lopen gedurende het gehele jaar en lopen parallel aan elkaar:

- Het coördineren van het uitbrengen van rapporten, werkdocumenten en andere publicaties van afgerond onderzoek uit 2007, en van af te ronden onderzoek in 2008.
- Het (mede) organiseren en faciliteren van bijeenkomsten die binnen het programma en samen met andere WOT-programma's zijn georganiseerd

Beoogde en bereikte resultaten en producten:

In 2008 zijn de volgende aantallen publicaties uitgebracht:

WOT-rapporten: 20

WOT-werkdocumenten: 20

Verder is een Kennismarkt bij het PBL gehouden en is samen met het LEI een symposium georganiseerd over Landbouw – Natuur in Europese context. Bijdragen zijn geleverd voor lunchlezingen en symposia van het PBL.

Doorwerking resultaten naar doelgroepen:

De resultaten dragen bij aan de kennis die verwerkt wordt in de meer beleidsgerichte publicaties van het PBL, zoals de Natuurbalans en thematische assessments.

Afronding 2007 projecten

Programma WOT-04-002
Resultaten 2008 per project

Programmathema:	Onderbouwend Onderzoek
Projecttitel:	Afronding 2007-projecten
Projectnummer:	5235283-01
BAS-code	WOT-04-002-144
Projectleider:	Harm Houweling
Uitvoerende instellingen:	Alterra
Doelgroep/probleemhebber:	Planbureau voor de Leefomgeving
Contactpersoon van de doelgroep:	Keimpe Wieringa
Startdatum:	01-01-2008
Einddatum:	31-12-2008

Kennisbehoefte doelgroep:

Afrondende werkzaamheden voor projecten uit het werkplan 2007. Het betreft werkzaamheden die niet meer dan enkele mensdagen vergen. Om de administratieve lasten te beperken is ervoor gekozen deze werkzaamheden onder te brengen in één verzamelproject.

Doelstelling van het onderzoek:

Het betreft i.h.a. zaken die niet waren voorzien of niet/onjuist waren begroot zoals review van de projectrapportage en/of verwerking van het commentaar van de reviewer, presentatie van de resultaten of andere vormen van kennisdisseminatie.

Aanpak en tijdpad:

Projectleiders krijgen op basis van een begroting van de kosten een aantal uren beschikbaar uit dit "bezem"-project.

Beoogde en bereikte resultaten en producten:

De resultaten en producten worden vermeld bij de betreffende onderzoeksprojecten.

Doorwerking resultaten naar doelgroepen:

Afronding projecten uit werkplan 2007. De projectleiders wordt de mogelijkheid geboden deze projecten snel af te ronden en de kosten te verantwoorden zonder onevenredige administratieve lasten.

Wot-onderzoek

Verschenen documenten in de reeks Werkdocumenten van de Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu vanaf 2006

Werkdocumenten zijn verkrijgbaar bij het secretariaat van Unit Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu, te Wageningen. T 0317 – 48 54 71; F 0317 – 41 90 00; E info.wnm@wur.nl

De werkdocumenten zijn ook te downloaden via de Wot-website www.wotnatuurenmilieu.wur.nl

2006

- 21** *Rienks, W.A., I. Terluin & P.H. Vereijken.* Towards sustainable agriculture and rural areas in Europe. An assessment of four EU regions
- 22** *Knegt, B. de, H.W.B. Bredenoord, J. Wiertz & M.E. Sanders.* Monitoringsgegevens voor het natuurbeheer anno 2005. Ecologische effectiviteit regelingen natuurbeheer: Achtergrondrapport 1
- 23** *Jaarrapportage 2005.* WOT-04-001 – Monitor- en Evaluatiesysteem Agenda Vitaal Platteland
- 24** *Jaarrapportage 2005.* WOT-04-002 – Onderbouwend Onderzoek Natuurplanbureauafunctie
- 25** *Jaarrapportage 2005.* WOT-04-385 - Milieuplanbureauafunctie
- 26** *Jaarrapportage 2005.* WOT-04-394 – Natuurplanbureauafunctie
- 27** *Jaarrapportage 2005.* WOT-04 - Kennisbasis
- 28** *Verboom, J., R. Pouwels, J. Wiertz & M. Vonk.* Strategisch Plan LARCH. Van strategische visie naar plan van aanpak
- 29** *Velthof, G.L. en J.J.M. van Grinsven (eds.)* Inzet van modellen voor evaluatie van de meststoffenwet. Advies van de CDM-werkgroep Harmonisatie modellen
- 30** *Hinssen, M.A.G., R. van Oostenbrugge & K.M. Sollart.* Draaiboek Natuurbalans. Herzien versie
- 31** *Swaay, C.A.M. van, V. Mensing & M.F. Wallis de Vries.* Hotspots dagvlinder biodiversiteit
- 32** *Goossen, C.M. & F. Langers.* Recreatie en groen in en om de stad. Achtergronddocument bij Natuurbalans 2006
- 33** *Turnhout, Chr. Van, W.-B. Loos, R.P.B. Foppen & M.J.S.M. Reijnen.* Hotspots van biodiversiteit in Nederland op basis van broedvogelgegevens
- 34** *Didderen, K en P.F.M. Verdonschot.* Graadmeter Natuurwaarde aquatisch. Typen, indicatoren en monitoring van regionale wateren
- 35** *Wamelink, G.W.W., G.J Reinds, J.P. Mol-Dijkstra, J. Kros & H.J.J. Wieggers.* Verbeteringen voor de Natuurplanner
- 36** *Groeneveld, R.A. & R.A.M. Schrijver.* FIONA 1.0; Technical description
- 37** *Luesink, H.H., M.J.C. de Bode, P.W.G. Groot Koerkamp, H. Klinker, H.A.C. Verkerk & O.Oenema.* Protocol voor monitoring landelijke mestmarkt onder een stelsel van gebruiksnormen
- 38** *Bakker-Verdurmen, M.R.L., J.W. Eimers, M.A.G. Hinssen-Haenen, T.J. van der Zwaag-van Hoorn.* Handboek secretariaat WOT Natuur & Milieu
- 39** *Pleijte, M. & M.A.H.J. van Bavel.* Europees en gebiedsgericht beleid: natuur tussen hamer en aambeeld? Een verkennend onderzoek naar de relatie tussen Europees en gebiedsgericht beleid
- 40** *Kramer, H., G.W. Hazeu & J. Clement.* Basiskaart Natuur 2004; vervaardiging van een landsdekkend basisbestand terrestrische natuur in Nederland
- 41** *Koomen, A.J.M., W. Nieuwenhuizen, J. Roos-Klein Lankhorst, D.J. Brus & P.F.G. Vereijken.* Monitoring landschap; gebruik van steekproeven en landsdekkende bestanden
- 42** *Selnes, T.A., M.A.H.J. van Bavel & T. van Rheenen.* Governance of biodiversity
- 43** *Vries, S. de. (2007)* Veranderende landschappen en hun beleving
- 44** *Broekmeijer, M.E.A. & F.H. Kistenkas.* Bouwen en natuur: Europese natuurwaarden op het ruimtelijk ordeningsspoor. Achtergronddocument bij Natuurbalans 2006
- 45** *Sollart, K.M. & F.J.P. van den Bosch.* De provincies aan het werk; Praktijkervaringen van provincies met natuur- en landschapsbeleid in de periode 1990-2005. Achtergronddocument bij Natuurbalans 2006
- 46** *Sollart, K.M. & R. de Niet met bijdragen van M.M.M. Overbeek.* Natuur en mens. Achtergronddocument bij de Natuurbalans 2006
- ### 2007
- 47** *Ten Berge, H.F.M., A.M. van Dam, B.H. Janssen & G.L. Velthof.* Mestbeleid en bodemvruchtbaarheid in de Duin- en Bollenstreek; Advies van de CDM-werkgroep Mestbeleid en Bodemvruchtbaarheid in de Duin- en Bollenstreek
- 48** *Kruit, J. & I.E. Salverda.* Spiegeltje, spiegeltje aan de muur, valt er iets te leren van een andere planningscultuur?
- 49** *Rijk, P.J., E.J. Bos & E.S. van Leeuwen.* Nieuwe activiteiten in het landelijk gebied. Een verkennende studie naar natuur en landschap als vestigingsfactor
- 50** *Ligthart, S.S.H.* Natuurbeleid met kwaliteit. Het Milieu- en Natuurplanbureau en natuurbeleidsevaluatie in de periode 1998-2006
- 51** *Kennismarkt 22 maart 2007; van onderbouwend onderzoek Wageningen UR naar producten MNP in 27 posters*
- 52** *Kuindersma, W., R.I. van Dam & J. Vreke.* Sturen op niveau. Perversies tussen nationaal natuurbeleid en besluitvorming op gebiedsniveau.
- 53.1** *Reijnen, M.J.S.M.* Indicators for the 'Convention on Biodiversity 2010'. National Capital Index version 2.0
- 53.3** *Windig, J.J., M.G.P. van Veller & S.J. Hiemstra.* Indicatoren voor 'Convention on Biodiversity 2010'. Biodiversiteit Nederlandse landbouwhuisdieren en gewassen
- 53.4** *Melman, Th.C.P. & J.P.M. Willemen.* Indicators for the 'Convention on Biodiversity 2010'. Coverage protected areas.
- 53.6** *Weijden, W.J. van der, R. Lewis & P. Bol.* Indicatoren voor 'Convention on Biodiversity 2010'. Indicatoren

- voor het invasieproces van exotische organismen in Nederland
- 53.7a** *Nijhof, B.S.J., C.C. Vos & A.J. van Strien.* Indicators for the 'Convention on Biodiversity 2010'. Influence of climate change on biodiversity.
- 53.7b** *Moraal, L.G.* Indicatoren voor 'Convention on Biodiversity 2010'. Effecten van klimaatverandering op insectenplagen bij bomen.
- 53.8** *Fey-Hofstede, F.E. & H.W.G. Meesters.* Indicators for the 'Convention on Biodiversity 2010'. Exploration of the usefulness of the Marine Trophic Index (MTI) as an indicator for sustainability of marine fisheries in the Dutch part of the North Sea.
- 53.9** *Reijnen, M.J.S.M.* Indicators for the 'Convention on Biodiversity 2010'. Connectivity/fragmentation of ecosystems: spatial conditions for sustainable biodiversity
- 53.11** *Gaaff, A. & R.W. Verburg.* Indicators for the 'Convention on Biodiversity 2010' Government expenditure on land acquisition and nature development for the National Ecological Network (EHS) and expenditure for international biodiversity projects
- 53.12** *Elands, B.H.M. & C.S.A. van Koppen.* Indicators for the 'Convention on Biodiversity 2010'. Public awareness and participation
- 54** *Broekmeyer, M.E.A. & E.P.A.G. Schouwenberg & M.E. Sanders & R. Pouwels.* Synergie Ecologische Hoofdstructuur en Natura 2000-gebieden. Wat stuurt het beheer?
- 55** *Bosch, F.J.P. van den.* Draagvlak voor het Natura 2000-gebiedenbeleid. Onder relevante betrokkenen op regionaal niveau
- 56** *Jong, J.J. & M.N. van Wijk, I.M. Bouwma.* Beheerskosten van Natura 2000-gebieden
- 57** *Pouwels, R. & M.J.S.M. Reijnen & M. van Adrichem & H. Kuipers.* Ruimtelijke condities voor VHR-soorten
- 58** *Bouwma, I.M.* Quickscan Natura 2000 en Programma Beheer.
- 59** *Schouwenberg, E.P.A.G.* Huidige en toekomstige stikstofbelasting op Natura 2000-gebieden
- 60** Niet verschenen
- 61** *Jaarrapportage 2006.* WOT-04-001 – ME-AVP
- 62** *Jaarrapportage 2006.* WOT-04-002 – Onderbouwend Onderzoek
- 63** *Jaarrapportage 2006.* WOT-04-003 – Advisering Natuur & Milieu
- 64** *Jaarrapportage 2006.* WOT-04-385 – Milieuplanbureaufunctie
- 65** *Jaarrapportage 2006.* WOT-04-394 – Natuurplanbureaufunctie
- 66** *Brasser E.A., M.F. van de Kerkhof, A.M.E. Groot, L. Bos-Gorter, M.H. Borgstein, H. Leneman* Verslag van de Dialogen over Duurzame Landbouw in 2006
- 67** *Hinssen, P.J.W.* Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu. Werkplan 2007
- 68** *Nieuwenhuizen, W. & J. Roos Klein Lankhorst.* Landschap in Natuurbalans 2006; Landschap in verandering tussen 1990 en 2005; Achtergronddocument bij Natuurbalans 2006.
- 69** *Geelen, J. & H. Leneman.* Belangstelling, motieven en knelpunten van natuuraanleg door grondeigenaren. Uitkomsten van een marktonderzoek.
- 70** *Didderen, K., P.F.M. Verdonschot, M. Bleeker.* Basiskaart Natuur aquatisch. Deel 1: Beleidskaarten en prototype
- 71** *Boesten, J.J.T.I., A. Tiktak & R.C. van Leerdam.* Manual of PEARLNEQ v4
- 72** *Grashof-Bokdam, C.J., J. Frissel, H.A.M. Meeuwssen & M.J.S.M. Reijnen.* Aanpassing graadmeter natuurwaarde voor het agrarisch gebied
- 73** *Bosch, F.J.P. van den.* Functionele agrobiodiversiteit.
- 74** *Kistenkas, F.H. en M.E.A. Broekmeyer.* Natuur, landschap en de Wet algemene bepalingen omgevingsrecht
- 75** *Luttik, J., F.R. Veeneklaas, J. Vreke, T.A. de Boer, L.M. van den Berg & P. Luttik.* Investeren in landschapskwaliteit; De toekomstige vraag naar landschappen om in te wonen, te werken en te ontspannen
- 76** *Vreke, J.* Evaluatie van natuurbeleidsprocessen
- 77** *Apeldoorn, R.C. van,* Working with biodiversity goals in European directives. A comparison of the implementation of the Birds and Habitats Directives and the Water Framework Directive in the Netherlands, Belgium, France and Germany
- 78** *Hinssen, P.J.W.* Werkprogramma 2008; Unit Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu (WOT-04). Onderdeel Planbureaufuncties Natuur en Milieu.
- 79** *Custers, M.H.G.* Betekenis van Landschap in onderzoek voor het Milieu- en Natuurplanbureau; een bibliografisch overzicht
- 80** *Vreke, J., J.L.M. Donders, B.H.M. Elands, C.M. Goossen, F. Langers, R. de Niet & S. de Vries.* Natuur en landschap voor mensen Achtergronddocument bij Natuurbalans 2007
- 81** *Bakel, P.J.T. van, T. Kroon, J.G. Kroes, J. Hoogewoud, R. Pastoors, H.Th.L. Massop, D.J.J. Walvoort.* Reparatie Hydrologie voor STONE 2.1. Beschrijving reparatie-acties, analyse resultaten en beoordeling plausibiliteit.
- 2008**
- 82** *Kistenkas, F.H. & W. Kuindersma.* Jurisprudentie-monitor natuur 2005-2007; Rechtsontwikkelingen Natura 2000 en Ecologische Hoofdstructuur
- 83** *Berg, F. van den, P.I. Adriaanse, J. A. te Roller, V.C. Vulto & J.G. Groenwold.* SWASH Manual 2.1; User's Guide version 2
- 84** *Smits, M.J., M.J. Bogaardt, D. Eaton, P. Roza & T. Selnes.* Tussen de bomen het geld zien. Programma Beheer en vergelijkbare regelingen in het buitenland (een quick-scan)
- 85** *Dijk, T.A. van, J.J.M. Driessen, P.A.I. Ehlert, P.H. Hotsma, M.H.M.M. Montforts, S.F. Plessius & O. Oenema.* Protocol beoordeling stoffen Meststoffenwet; versie 1.0
- 86** *Goossen, C.M., H.A.M. Meeuwssen, G.J. Franke & M.C. Kuyper.* Verkenning Europese versie van de website www.daarmoetikzijn.nl.
- 87** *Helming, J.F.M. & R.A.M. Schrijver.* Economische effecten van inzet van landbouwsubsidies voor milieu, natuur en landschap in Nederland; Achtergrond bij het MNP-rapport 'Opties voor Europese landbouwsubsidies
- 88** *Hinssen, P.J.W.* Werkprogramma 2008; Unit Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu (WOT-04). Programma 001/003/005
- 90** *Kramer, H.* Geografisch Informatiesysteem Bestaande Natuur; Beschrijving IBN1990t en pilot ontwikkeling BN2004
- 92** *Jaarrapportage 2007.* WOT-04-001 – Koepel
- 93** *Jaarrapportage 2007.* WOT-04-002 – Onderbouwend Onderzoek
- 94** *Jaarrapportage 2007.* WOT-04-003 – Advisering Natuur & Milieu
- 95** *Jaarrapportage 2007.* WOT-04-005 – M-AVP
- 96** *Jaarrapportage 2007.* WOT-04-006 – Natuurplanbureaufunctie
- 97** *Jaarrapportage 2007.* WOT-04-007 –

- Milieuplanbureaufunctie voor Nederland
- 98** *Wamelink, G.W.W.* Gevoeligheids- en onzekerheids-analyse van SUMO
- 99** *Hoogeveen, M.W., H.H. Luesink, L.J. Mokveld & J.H. Wisman.* Ammoniakemissies uit de landbouw in Milieubalans 2006: uitgangspunten en berekeningen
- 100** *Kennismarkt 3 april 2008; Van onderbouwend onderzoek Wageningen UR naar producten MNP*
- 101** *Mansfeld, M.J.M. van & J.A. Klijn,* "Balansen op de weegschaal". Terugblik op acht jaar Natuurbalansen (1996-2005)
- 102** *Sollart, K.M. & J. Vreke.* Het faciliteren van natuur- en milieueducatie in het basisonderwijs; NME-ondersteuning in de provincies
- 103** *Berg, F. van den, A. Tiktak, J.G. Groenwold, D.W.G. van Kraalingen, A.M.A. van der Linden & J.J.T.I. Boesten,* Documentation update for GeoPEARL 3.3.3
- 104** *Wijk, M.N., van (redactie).* Aansturing en kosten van het natuurbeheer. Ecologische effectiviteit regelingen natuurbeheer
- 105** *Selnes, T. & P. van der Wielen.* Tot elkaar veroordeeld? Het belang van gebiedsprocessen voor de natuur
- 106** *Annual reports for 2007; Programme WOT-04*
- 107** *Pouwels, R. J.G.M. van der Gref, M.H.C. van Adrichem, H. Kuiper, R. Jochem & M.J.S.M. Reijnen,* LARCH Status A
- 108** *Wamelink, G.W.W.* Technical Documentation for SUMO2 v. 3.2.1,
- 109** *Wamelink, G.W.W., J.P. Mol-Dijkstra & G.J. Reinds,* Herprogrammeren van SUMO2. Verbetering in het kader van de modelkwaliteitsslag
- 110** *Salm, C. van der, T. Hoogland & D.J.J. Walvoort,* Verkenning van de mogelijkheden voor de ontwikkeling van een metamodel voor de uitspoeling van stikstof uit landbouwgronden
- 111** *Dobben H.F. van & R.M.A. Wegman,* Relatie tussen bodem, atmosfeer en vegetatie in het Landelijk Meetnet Flora (LMF)
- 112** *Smits, M.J.W. & M.J. Bogaardt.* Kennis over de effecten van EU-beleid op natuur en landschap
- 113** *Maas, G.J. & H. van Reuler.* Boomkwekerij en aardkunde in Nederland,
- 114** *Lindeboom, H.J., R. Witbaard, O.G. Bos & H.W.G. Meesters.* Gebiedsbescherming Noordzee, habitattypen, instandhoudingdoelen en beheermaatregelen
- 115** *Leneman, H., J. Vader, L.H.G. Slangen, K.H.M. Bommel, N.B.P. Polman, M.W.M. van der Elst & C. Mijnders.* Groene diensten in Nationale Landschappen- Potenties bij een veranderende landbouw,
- 116** *Groeneveld, R.A. & D.P. Rudrum.* Habitat Allocation to Maximize Biodiversity, A technical description of the HAMBO model
- 117** *Kruit, J., M. Brinkhuijzen & H. van Blerck.* Ontwikkelen met kwaliteit. Indicatoren voor culturele vernieuwing en architectonische vormgeving
- 118** *Roos-Klein Lankhorst, J.,* Beheers- en Ontwikkelingsplan 2007: Kennismodel Effecten Landschap Kwaliteit; Monitoring Schaal; BelevingsGIS
- 119** *Henkens, R.J.H.G.,* Kwalitatieve analyse van knelpunten tussen Natura 2000-gebieden en waterrecreatie
- 120** *Verburg, R.W., I.M. Jorritsma & G.H.P. Dirxx.* Quick scan naar de processen bij het opstellen van beheerplannen van Natura 2000-gebieden. Een eerste verkenning bij provincies, Rijkswaterstaat en Dienst Landelijk Gebied
- 121** *Daamen, W.P.* Kaart van de oudste bossen in Nederland; Kansen op hot spots voor biodiversiteit
- 122** *Lange de, H.J., G.H.P. Arts, W.C.E.P. Verberk,* Verkenning CBD 2010-indicatoren zoetwater. Inventarisatie en uitwerking relevante indicatoren
- 123** *Vreke, J., N.Y. van der Wulp, J.L.M. Donders, C.M. Goossen, T.A. de Boer, R. Henkens,* Recreatief gebruik van water. achtergronddocument Natuurbalans 2008
- 124** *Oenema, O., J.W.H. van der Kolk,* Over de complexiteit van milieubeleid en haar berekenbaarheid
- 125** *Oenema, O., A. Tiktak,* Niet is zonder grond
- 126** *Kamphorst, D.A.,* Beleidsprogramma Biodiversiteit. Verkenning van de beleidstheorie
- 127** *Dirxx, G.H.P., F.J.P. van den Bosch,* Quick scan gebruik Catalogus groenblauwe diensten
- 128** *Loeb, R., P.F.M. Verdonschot,* De complexiteit van nutriëntenlimitaties in oppervlaktewateren
- 129** *Kruit, J., P.M. Veer,* Herfotografie van landschappen
- 130** *Smit, A., O. oenema, J.W.H. van der Kolk,* Indicatoren Landelijk Gebied
- 131** *Agricola, H.J.,* Achtergronddocument nulmeting Monitor Agenda Vitaal Platteland
- 132** *Jaarrapportage 2008.* WOT-04-001 – Koepel
- 133** *Jaarrapportage 2008.* WOT-04-002 – Onderbouwend Onderzoek
- 134** *Jaarrapportage 2008.* WOT-04-003 – Advisering Natuur & Milieu
- 135** *Jaarrapportage 2008.* WOT-04-005 – M-AVP
- 136** *Jaarrapportage 2008.* WOT-04-006 – Natuurplanbureaufunctie
- 137** *Jaarrapportage 2008.* WOT-04-007 – Milieuplanbureaufunctie